

Uluslararası Hukuk Komisyonunun Değişimi: İşlevsel ve Yapısal Denge Arayışı

Evolution of the International Law Commission: The Pursuit of Functional and Structural Balance

Habip Ünyılmaz*

Öz

Uluslararası hukukun tedvinini ve tedricî gelişimini desteklemek üzere kurulan Uluslararası Hukuk Komisyonu, günümüz uluslararası hukukunun temel metinleri arasında sayılabilecek pek çok önemli andlaşmayı hazırlamıştır. Komisyon, kurumsal bağıni ve uzmanlığını kullanarak hem çalışma yöntemi hem de çıktıları itibar gören önemli bir hukuk otoritesi haline gelmiştir. Seksen yıla yaklaşan faaliyeti süresince Komisyonun yaşanan değişimlere uyum sağlamak ve beklentileri karşılamak adına farklı ihtiyaçlar, talepler veya yaklaşımlar arasında bir denge kurma gayreti içinde olduğu görülmektedir. Bu çalışmada sayılan bu etkenlerin tespit edilen üç tema uyarınca nasıl dengelendiği araştırılmıştır. Öncelikle Komisyonun işlevini ilgilendiren uluslararası teamül hukukunun tedvini ve uluslararası hukukun tedricî gelişimi arasında kurulmaya çalışılan denge incelenecektir. İkinci olarak yirmi birinci yüzyılda ağırlığını göstermeye başlayan bağlayıcı hukuk metinlerinden esnek hukuk kurallarını içeren metinlere doğru yönelimin Komisyon bakımından nedenleri ve sonuçları değerlendirilecektir. Nihayet kuruluşundan itibaren üye sayısı, üye dağılımı ve görevlileri bakımından Komisyonun yapısal değişimi örneklenecektir. Böylece Birleşmiş Milletlerin örgütsel bir parçası olarak Komisyonun hem kabul edilirliliğini hem de faydasını sürdürmek adına sürekli olarak bir değişim ve denge gayreti içerisinde olduğu görülecektir. Komisyon bu suretle uluslararası hukukun gelişimindeki ve güçlenmesindeki önemli rolünü korumaktadır.

Anahtar Kelimeler

Uluslararası Hukuk Komisyonu, Tedvin, Tedricî Gelişim, Andlaşmalar, Esnek Hukuk

Abstract

The International Law Commission (ILC) was established with the aim of promoting the codification and progressive development of international law. Over the years, it has prepared numerous important treaties that are now considered elemental texts of current international law. Thanks to its institutional relations and expertise, the ILC has become an important legal authority that is respected for its work methods and outputs. Throughout its 75 years of service, the ILC has continuously adapted to changes and satisfied expectations. It has strived to maintain a balance among the various needs, demands, and approaches. This study surveys how the ILC has balanced these factors under three themes by first examining the balance between the codification of international customary law and the progressive development of international law as a functional effort. The study also evaluates its trend of preparing soft law texts rather than hard law texts, as well as the reasons and consequences these have had for the ILC. Lastly, the study inspects the ILC's structural balancing efforts with respect to the number of members and profiles of both the members and the officers. The study will use this analysis to demonstrate that the ILC as an organizational part of the United Nations is in a continuous endeavor for change and balance to maintain its acceptance and usefulness. As such, it remains an important institution in the development and promotion of international law.

Keywords

International Law Commission, Codification, Progressive Development, Treaties, Soft Law

* Sorumlu Yazar: Habip Ünyılmaz (Arş. Gör. Dr.), Bursa Uludağ Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı, Bursa, Türkiye.
E-posta: habipunyilmaz@gmail.com ORCID: 0000-0003-1185-3626

Atf: Ünyılmaz H, "Uluslararası Hukuk Komisyonunun Değişimi: İşlevsel ve Yapısal Denge Arayışı" (2023) 43(1) PPIL 409.
<https://doi.org/10.26650/ppil.2023.43.1266596>

Extended Summary

The International Law Commission (ILC) was established with the aim of promoting the codification and progressive development of international law. Over the years, it has prepared numerous important treaties, such as the 1961 Vienna Convention on Diplomatic Relations and the 1969 Vienna Convention on Law of Treaties. These conventions are now considered among the elemental texts of the current international legal system.

As a result of its institutional relations and expertise, the ILC has become an important legal authority that is respected for its work methods and outputs. As a subsidiary organ of the United Nations (UN) General Assembly, ILC members have increased over the years and been chosen from the candidates nominated exclusively by the governments of UN member states to assure that “the Commission as a whole representation of the main forms of civilization and of the principal legal systems” (Statute of the ILC art. 8). Meanwhile, the ILC has also developed well-operating work processes to ensure the necessary expertise in its outputs.

This study first examines the ILC’s work methods and structural formation to gain a sense of frequently used terms and concepts regarding the Commission and its outputs. Although the Statute of the ILC (UNGA Res. 174(II), 21 November 1947) provides a fundamental structure for its organization, work methods, and expected output, the ILC’s current operational procedures may not be immediately evident from this statute alone. Therefore, this study provides information based on official sources such as annual reports and yearbooks to reflect a concrete picture of the ILC’s current practices.

Throughout its 75 years of service, the ILC has continuously adapted to changes and satisfied expectations. It has strived to maintain a balance among the various needs, demands, and approaches concerning the ILC’s structural formation, mission, and forms of outputs it has produced.

The present study surveys how the ILC has balanced different factors under three themes, firstly by reviewing the balance between codification and progressive development as a repeating subject in the ILC’s activities. The difficulty in distinguishing these tasks has been apparent since the ILC’s beginning and it wasn’t able to maintain this for long. Currently, the ILC does not differentiate between these tasks, nor does it declare any qualification regarding its outputs purely on this distinction. What has prevailed is the first theme of the composite idea of these two concepts.

The second theme is about what form the ILC’s outputs take. Preparing soft law texts rather than hard law texts has been an obvious trend in the ILC’s works. With the turn of the century, most of the ILC’s outputs were not prepared for being converted into

a convention, so the ILC recommend alternative ways of utilizing these texts. When looking at the reasons for this, the trend in changing expectations and diversifying topics comes to the forefront. A considerable percentage of fundamental fields in the international legal system has been codified, and states suffer from the so-called treaty fatigue. Thus, preparing new draft articles to be converted to treaties is not prominently listed among state expectations. Instead, the ILC has turned to different forms for elaborating upon its previous works in complimentary codification and has also preferred the best forms regarding the ripeness of the field for codification and progressive development. These new forms are relatively convenient to study or put on the work schedule with their soft effects due to the reduced opposition among states. However, to think of these changes in form as a decrease in the ILC's authority or the quality of its work would be erroneous. Current studies and remarks do not indicate a decline in impact regarding the ILC or its outputs.

Lastly, the study inspects the structural balancing efforts with respect to the number of ILC members and profiles of both the members and the officers. Regional representation is the principal practice with regard to the ILC's structure and work processes. Members are chosen from already defined regional groups in assigned numbers. In order to strengthen the rule of regional representation, the officers that establish the Bureau of the ILC are chosen on a rotating term. Thus, each post is held by each regional group for a normal term of office. Nonetheless, some problems exist regarding the ILC's structure. The gender gap is obvious, and the number of Special Rapporteurs from specific regional groups and certain legal systems is also problematic.

Through this analysis, the study demonstrates that the ILC as an organizational part of the UN is in a continuous endeavor of change and balance to maintain its acceptance and usefulness. This reconciles the need for clear norms by way of codification and the necessity of adapting new regulative frames by way of progressive development. The ILC adapts to the changing grounds of international order and state preferences in order to accommodate new demands and provide the necessary normative guide. The ILC also strives to represent the differences of its constituents, albeit with some deficiencies. As such, the ILC remains an important institution in the development and promotion of international law.

Giriş

Uluslararası Hukuk Komisyonu (UHK – Komisyon) günümüz uluslararası hukuku için temel nitelik arz eden ve hem devletler hem de hukuk uygulayıcıları tarafından etkililiği teyit edilen pek çok metni hazırlayarak önemli bir otorite hâline gelmiştir.¹ Bu çalışmada Komisyonun seksen yıla yaklaşan faaliyeti boyunca görevi, işlevi ve yapısı bakımından geçirdiği değişimler ele alınmış ve bunların nedenleri ile sonuçları değerlendirilmiştir. Öncelikle Komisyonun işleyişine ve yapısına dair temel bilgiler verilecektir. Ardından tespit edilen temalar üzerinden Komisyonun farklılaşan yönleri ele alınacak ve söz konusu değişimlerin nasıl farklı ihtiyaçlar ve talepler arasında bir denge kurma çabasına vücut verdiği ifade edilecektir.

I. Ana Hatlarıyla Uluslararası Hukuk Komisyonu

BM Andlaşması madde 13/1-a uyarınca Genel Kurul “uluslararası işbirliğini geliştirmek ve uluslararası hukukun tedricî gelişimini ve tedvinini teşvik etmek” için çalışmak ve tavsiyede bulunmakla görevlendirilmiştir.² Genel Kurul, bu görevi ifa etmek üzere 21 Kasım 1947 tarihli ve 174 (III) sayılı kararla Uluslararası Hukuk Komisyonunun ihdas edilmesini kararlaştırmış ve UHK Statüsü’nü kabul etmiştir.³

UHK Statüsü madde 1’e göre Komisyonun amacı uluslararası kamu hukukunun tedricî gelişimini ve tedvinini desteklemektir. En son 1981 yılında yapılan değişiklikle birlikte⁴ uluslararası hukuk alanındaki yetkinliği kabul görmüş otuz dört Komisyon üyesi, BM Genel Kurulu tarafından beş yıllık süre için seçilmektedir. Her ne kadar devletlerce aday gösterilmiş olsalar da, seçildikten sonra komisyon üyeleri bir devletin veya hükûmetin temsilcisi olarak değil uzman bireyler olarak görev yaparlar.⁵

A. Komisyonunun Yapısı

Komisyonun yapısı ve çalışma yöntemine dair ilk dikkat çekilmesi gereken husus, UHK Statüsü’nün bir şablon olarak belirleyiciliği bulunmasına rağmen, seksen yılı bulan Komisyon çalışmalarını kavramak için hem Komisyonun hem de BM Genel Kurulunun uygulamalarını da incelemenin gerekli olduğudur.⁶ Bu bağlamda ilerleyen

1 Laurence Boisson de Chazournes, ‘The International Law Commission in a Mirror—Forms, Impact and Authority’ in United Nations (ed), *Seventy Years of the International Law Commission* (Brill 2021) 148–153.

2 BM Andlaşması metni için bkz: Sanfransisko’da 26 Haziran 1945 Tarihinde Yapılmış ve İmzalanmış Olan Birleşmiş Milletler Andlaşması ile Milletlerarası Adalet Divanı Statüsünün Onanması Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 4801, Kabul Tarihi: 15/8/1945, RG 24.8.1945/6092.

3 UHK Statüsü’nün Türkçe çevirisi için bu çalışmanın sonundaki ek kısmına bakınız.

4 UHK Statüsü, ilk olarak 485 (V) sayılı ve 12 Aralık 1950 tarihli BM Genel Kurulu kararıyla, ikinci olarak 984 (X) sayılı 3 Aralık 1955 tarihli kararlar, üçüncü olarak 985 (X) sayılı 3 Aralık 1955 tarihli kararlar ve son olarak 36/39 sayılı 18 Kasım 1981 tarihli kararlar tadil edilmiştir.

5 Report of the Working Group on review of the multilateral treaty-making process, UN Doc A/CN.4/325, *Yearbook of International Law*, 1979, Vol. II Part One, UN, New York 1981, 186, para 4.

6 Michael Wood, ‘Statue Of International Law Commission’ (*United Nations Audiovisual Library of International Law*) <<https://legal.un.org/avl/ha/silc/silc.html>> accessed 14 February 2023.

kısımda Statü'ye ilaveten, hem BM Genel Kurulu belgeleri hem de UHK resmî yayınları dikkate alınarak Komisyonun işleyişine ilişkin bir özet sunulacaktır.

Komisyon her yıl çalışma oturumuna (session) üyeleri arasından Başkan (Chair), Birinci ve İkinci Başkan Yardımcısı (First and Second Vice-Chairpersons), Taslak Komitesi Başkanı (Chair of the Drafting Committee) ve Genel Raportör (General Rapporteur) seçerek başlar.⁷ Başkan; Komisyon Genel Kurulu (Plenary), Büro (Bureau) ve Genişletilmiş Büronun (Enlarged Bureau) toplantılarını yönetirken, aynı yetki ve görevler başkanın yokluğunda başkan yardımcılarında da tanınmıştır.⁸ Genel Raportör, Komisyonun BM Genel Kuruluna sunduğu yıllık raporların hazırlanmasından sorumluyken; Taslak Komitesi Başkanı, her bir başlık için komite üye dizilimini önerme ve hazırlanan taslakların takdimini yapmakla görevlidir.⁹

Seçilen bu beş kişi komisyon memurları (officers) olarak her oturum için çalışma programı ve teşkilatlanmaya ilişkin konuları görüşen Büroyu oluştururken, bu kişilere önceki oturum başkanı ve Özel Raportörlerin katılımıyla oluşan Genişletilmiş Büro ise gerektiğinde Komisyonun çalışma programını, yöntemlerini ve teşkilatlanmaya ilişkin konuları görüşmek üzere toplanabilir.¹⁰

Komisyon üyelerinin tamamının katılımıyla oluşan Genel Kurul, başta Özel Raportörlerin raporları olmak üzere, çalışma ve planlama grupları ile Taslak Komitesinin raporlarını ve gerekli görülen diğer konuları görüşür.¹¹ Bunlara ek olarak, önerilen taslakları ve şerhlerini çalışmak üzere Taslak Komitesine havale etmeye ve BM Genel Kuruluna sunulacak yıllık raporu kabul etmeye de yetkilidir.¹²

Komisyon faaliyetlerinin önemli bir parçasını oluşturan Özel Raportörler, üyeler arasından seçilirler.¹³ Özel Raportör, belirlenen başlıklara ilişkin tartışmanın ve çalışmanın temelini oluşturan taslak hükümleri ve bunların şerh metnini de içeren raporları hazırlar ve bu rapor üzerine yürütülen Komisyon Genel Kurulu ve Taslak Komitesi toplantılarına katılır.¹⁴ Özel Raportör, atandığı başlığa ilişkin raporunda, konunun sınırlarını çizerek mevcut hukukî durumu açıklar, taslak hükümlere ilişkin önerileriyle çalışmasını detaylandırır.¹⁵ Hazırlanan raporlar, ilgili başlığın Komisyon Genel Kurulunda değerlendirildiği toplantıda raportörce sunulur, başlığa ilişkin ana konular ve eğilimler özetlenerek sorular cevaplanır.¹⁶

7 United Nations (ed), *The Work of the International Law Commission*, vol I (Ninth Edition, United Nations 2017) 21.

8 Rules of Procedure of the General Assembly, Un Doc A/520/Rev.20, 15 September 2022, Rules 105-107.

9 United Nations (n 7) 22.

10 ibid.

11 ibid 23.

12 ibid.

13 UHK Statüsü madde 16.

14 *Yearbook of the International Law Commission* 1996, vol. II (Part Two), UN, 1998, 90-92, para 185-201.

15 ibid 91, para 188.

16 United Nations (n 7) 27.

Komisyon Genel Kurulu tarafından Özel Raportörün çalışmalarının belirli bir olgunluğa eriştiği düşünüldüğünde, konu, yine Özel Raportörün de üyesi olduğu ve üyelerin çalışılan başlığa göre değiştiği Taslak Komitesine havale edilir.¹⁷ İlgili başlığa dair farklı görüşlerin uyumlaştırılmaya çalışıldığı ve kabul görececek çözümlerin üretildiği bu komite, esasen Raportörce hazırlanan taslak hükümlerin gözden geçirilerek arzu edilen değişikliğin yapıldığı, taslak madde metninin ortaya çıktığı ve son kez Komisyon Genel Kuruluna kabul edilmek üzere sunulduğu organdır.¹⁸

Sayılan bu kişi ve kurullara ilaveten belirli başlıklarda Komisyon faaliyetlerine yardımcı olmak üzere alt komite, danışma grubu, çalışma grubu gibi muhtelif isimlerde *ad hoc* yardımcı organlar da ihdas edilmesi olağan Komisyon işleyişinin bir parçasıdır.¹⁹

B. Komisyonun Çalışma Programı ve Yöntemi

UHK Statüsü'nün 16. ve 17. maddelerine göre, Komisyon, uluslararası hukukun tedricî gelişimi çalışmalarında, başta BM Genel Kurulu olmak üzere Birleşmiş Milletler üyeleri, Genel Kurul dışındaki Birleşmiş Milletler ana organları, uzmanlık örgütleri veya uluslararası hukukun tedricî gelişimi ve tedvinini teşvik etmek için hükümetlerarası anlaşmalarla kurulmuş resmî kurumlarca sunulan veya bu maksatla Genel Sekreter tarafından kendisine iletilen teklifleri değerlendirmektedir.

Komisyon, uluslararası hukukun tedvini çalışmaları kapsamında, Statü'nün 18. maddesine göre, tedvine uygun başlıkları seçebilmek için uluslararası hukukun tüm alanlarını mevcut taslakları göz önünde bulundurarak taramakla görevlendirilmiştir. Keza Komisyon belirli bir başlığın tedvininin gerekli veya uygun olduğunu değerlendirdiğinde BM Genel Kuruluna tavsiyelerini sunabilmektedir. Bu bağlamda, BM Genel Sekreterinin katkılarıyla ilki 1949²⁰, ikincisi ise 1971 tarihli²¹ iki belgeyle söz konusu tarama görevi yerine getirilerek çalışmaya uygun başlıklar tespit edilmiştir. 1996 yılında ise neredeyse elli yılı bulan Komisyon çalışmaları sonucunda; bitirilen, vazgeçilen, öngörülen ve hâlihazırda değerlendirilen başlıkları da içeren uluslararası hukukun on üç ana alanının şemasını “uzun vadeli çalışma programına ilişkin bir rapor” biçiminde çıkararak mevcut duruma ilişkin bir gözden geçirme gerçekleştirmiştir.²² 2014 yılında bu raporda belirlenen başlıklara ilaveten çalışılmaya uygun başlıkları

17 Report of the Working Group on review of the multilateral treaty-making process, Un Doc A/CN.4/325, *Yearbook of the International Law Commission* 1979, vol. II (1), 197, para 45-46.

18 *Yearbook of the International Law Commission* 1996, vol. II (Part Two), UN, 1998, 93, para 212.

19 Ayrıntılı bilgi için bkz: United Nations (n 7) 28-32.

20 Survey of International Law in Relation to the Work of Codification of the International Law Commission, Un Doc A/CN.4/1/Rev.1, 10 Şubat 1949.

21 Survey of international law - Working Paper prepared by the Secretary-General in the light of the decision of the Commission to review its programme of work, Un Doc A/CN.4/245, 23 Nisan 1971, *Yearbook of the International Law Commission* 1971, vol. II Part Two, UN, New York, 1973, 1-100.

22 Report on The Long-Term Programme of Work, *Yearbook of the International Law Commission* 1996, vol. II Part Two, UN, New York, 1998, 133-136.

bildirmesi için Genel Sekreterden talepte bulunmuş, Genel Sekreter önceki şemaya ilaveten altı muhtemel başlığa ilişkin değerlendirmesini 2015'te sunmuştur.²³

UHK Statüsü'nde Komisyonun çalışma yöntemi, tedvin ve tedrici gelişim biçimindeki iki temel görevi dikkate alınarak ve bu görevlere göre ayrıştırılarak düzenlenmiştir. Bununla birlikte bu iki görevin birbirlerini dışlayan faaliyetler olmayacağı hatta birbirlerini destekleyecek mahiyette kullanılabileceği henüz Komisyonun kuruluşu için yapılan hazırlık çalışmalarında dile getirilmiş,²⁴ dahası başından itibaren Komisyon bu ayırımın katı biçimde uygulanmasının mümkün olmadığını bildirerek her iki görevin ve yöntemin uzlaştırıldığı bir çalışma yöntemini benimsemiştir.²⁵

Komisyon bir başlığın değerlendirilmesi sürecini üç aşamada gerçekleştirmektedir. İlk, hazırlık aşamasında, ilgili çalışma planı yapılarak devletlerden ve BM de dâhil olmak üzere uluslararası kuruluşlardan gerekli materyaller temin edilmekte ve bir Özel Raportör atanmaktadır.²⁶ İkinci aşamada Özel Raportörce hazırlanan taslak hükümlerin ilk görüşmesi (first reading) yapılmaktadır.²⁷ Özel Raportörce sunulan rapor ve özellikle önerilen taslak hükümler, ilgili konuya ilişkin farklı yaklaşımlar ve muhtemel uzlaşma önerileri Komisyon Genel Kurulunda değerlendirilmektedir.²⁸ Keza Taslak Komitesinden gelen geçici taslak madde önerilerinin ve şerhlerinin onaylanması ve bir komisyon belgesi olarak hükümetlerden yazılı gözlemlerini bildirmesi de dâhil olmak üzere BM Genel Kuruluna sunulması kararlaştırılmaktadır.²⁹

Son aşamada ise hükümetlerden ve diğer ilgili kurumlardan gelen yorumlar ve gözlemlerle değişen metne son hali verilerek ikinci görüşmesi (second reading) yapılmaktadır.³⁰ Bu aşamada Özel Raportör, gelen tavsiye ve gözlemleri çalışarak uygun görülen değişiklik tekliflerini sunmakta, Taslak Komitesinden gelen değiştirilmiş taslak hükümler onaylanmakta, taslak maddelerin ve şerhinin nihai hali ikinci görüşmede kabul edilerek metnin akıbetine ilişkin önerilere ve ilave eylemlere karar verilmektedir.³¹

Her ne kadar Statü sadece taslak maddeler biçiminde bir çıktıdan söz etse de; taslak ilkeler, sonuçlar veya rehber ilkeler gibi farklı içerik ve isimlendirmeler

23 Review of the list of topics established in 1996 in the light of subsequent developments Working paper prepared by the Secretariat, Un General Assembly, Un Doc A/CN.4/679, 5 Mart 2015.

24 Report of the Committee on the Progressive Development of International Law and its Codification, *Official Records of the General Assembly, Second Session, Sixth Committee, Annex I*, para. 7.

25 Report of the Working Group on review of the multilateral treaty-making process, UN Doc A/CN.4/325, *Yearbook of the International Law Commission, 1979*, Vol. II Part One, UN, New York 1981, 187-189, para 13, 16.

26 ibid 195, para 35.

27 ibid.

28 ibid 197-198, para 46-49.

29 ibid.

30 ibid 195, para 35.

31 ibid 198-200, para 50-56.

kullanılması uygulanagelen bir usuldür.³² Taslak hükümlerin ve metne ilişkin Komisyon tavsiyelerinin BM Genel Kuruluna sunulmasıyla birlikte, kural olarak, o başlığa ilişkin çalışma sona ermektedir. Statü madde 23 uyarınca söz konusu metne ilişkin tavsiyeler şu şekilleri alabilmektedir: Hâlihazırda yayımlanmış rapora dair herhangi bir eylemde bulunmamak, bir BM Genel Kurulu kararıyla raporu kayıt altına almak veya benimsemek, bir sözleşme akdedilmesi amacıyla taslağı BM üyelerine tavsiye etmek veya bir sözleşme akdedilmesi için bir konferans toplamak.

C. Komisyon Toplantıları ve Yayınları

1949 yılındaki henüz ilk toplantısında Komisyon, BM Genel Kurulu komitelerinde uygulanan usul kurallarının Komisyon için de geçerli olduğuna ve gerektiğinde Komisyonun kendi usul kurallarını benimseyebileceğine karar vermiştir.³³ Bu bağlamda Komisyon, üyelerinin çoğunluğunun bulunduğu toplantılarda ve hazır bulunan üyelerin çoğunluğuyla karar almaktadır.³⁴ Komisyonun ilk yıllarında oylamaya dayalı karar alma baskın uygulamayken, ilerleyen yıllarda oyaşmaya (konsensüs) dayalı çalışmanın sıklığı artmıştır.³⁵

Her bir oturumun ardından Komisyonun o yılki çalışmalarını içeren ve mevcut çalışma başlıklarında gelinen aşamanın da değerlendirildiği yıllık rapor (annual report) BM Genel Kuruluna sunulur.³⁶ Yıllık raporlar, BM Genel Kurulu Altıncı Komitesinde (Hukuk Komitesi) “Uluslararası Hukuk Haftası” olarak anılan Ekim ayı sonu ile Kasım ayı başına denk gelen bir zaman diliminde tartışılır.³⁷

Komisyon çalışmalarının takip edilmesinde, gerek muhtelif yargı makamları önünde gerekse resmî yazışmalarda ve akademik metinlerde UHK çalışmalarını kaynak olarak göstermek, onlara atıf yapmak veya eğitim faaliyetlerinde kullanmak için en çok yararlanılan kaynakların başında Uluslararası Hukuk Komisyonu Yıllığı (Yearbook of International Law Commission) gelmektedir.³⁸ İki cilt halinde yayımlanan yıllığın ilk cildi, Komisyon toplantılarının kayıtlarının özetini, ikinci cildi ise yıllık rapor da dahil olmak üzere, Özel Raportörlerce sunulmuş raporlar veya çalışmalara yardımcı olması için hazırlanmış etütler gibi temel belgelerin kopyasını içermektedir.³⁹

32 United Nations (n 7) 50–53.

33 Report to the General Assembly, *Yearbook of the International Law Commission 1949*, UN, New York, 1956, 278, para 5.

34 Report of the Working Group on review of the multilateral treaty-making process, UN Doc A/CN.4/325, 186, para 8.

35 ibid.

36 ibid 202, para 64-66.

37 BM Genel Kurulu tarafından benimsendiği üzere, 2003 yılından itibaren başlayan bu uygulamaya göre Komisyon raporunun Altıncı Komitede tartışıldığı ilk hafta “Uluslararası Hukuk Haftası” olarak anılmakta ve özellikle üye devletlerin Komisyon faaliyetleriyle daha fazla etkileşimde bulunabilmek adına hukuk müşavirleri düzeyinde katılımları tavsiye edilmektedir. Bkz: BM Genel Kurulu, UN Doc A/RES/58/77, 8 Ocak 2004, para 11.

38 Report of the International Law Commission on the work of its sixty-third session, UN Doc A/66/10, *Yearbook of the International Law Commission 2011*, Vol. II Part Two, UN, New York, 2018, 179-180, para 407.

39 ibid para 408.

Komisyonun yerleşik çalışma usulleri, reform ve değişimden kaçınmayan işleyişi ve devletlerce seçilen uzmanların BM bünyesindeki faaliyetleri, uluslararası hukukun hem berraklaştırılması hem de dile getirilmesi ihtiyacını gidermek için ilk müracaat edilen birimlerden biri olmasıyla sonuçlanmıştır. Hakikaten, Komisyonun devletlerle bağının ve BM'nin bir parçası olmasının getirdiği imkânlar, yerleşmiş çalışma biçimi, bugüne kadar gösterdiği öz ve net norm taslakları oluşturma yeteneği ve bunları izah eden şerh geleneği gibi tecrübeleri dikkate alındığında, uzmanlığında şüphe bulunmayan süregelen bir itibara sahiptir.⁴⁰

II. Uluslararası Hukuk Komisyonunun Değişimi

Tarihsel bir bakışla Uluslararası Hukuk Komisyonu incelendiğinde, gerek kendisinden beklenenler gerekse faaliyet biçimi bakımından kuruluş çalışmalarından⁴¹ günümüze kadar devam edegelen farklı denge arayışları dikkat çeken ve yinelenen bir temadır. Komisyonun geçirdiği değişimlerin nedenlerinin başında bu denge arayışlarının bulunduğu söylenebilir. İlk olarak neredeyse tüm Komisyon faaliyetlerinde var olagelen tedvin ve tedricî gelişim gerilimi içinde denge kurma çabası dikkat çekmektedir. İşlevsel denge arayışı olarak adlandırılabilir bu çabaları, Komisyonun bilhassa nihai metinlerinin bürüneceği şekli ilgilendiren görevsel denge arayışı takip etmektedir. Nihayet üye seçimi ve Komisyon toplantılarının yönetimini ilgilendiren yapısal denge çabaları bu temanın son görünümü olarak dile getirilebilir. Mevcut başlıkta sırasıyla bu arayışlar örneklenerek açıklanmaya çalışılacaktır.

A. İşlevsel Denge Arayışı

Dumbarton Oaks müzakereleri esnasında Çin'in BM Genel Kurulunu “uluslararası hukukun gelişimi (*development*) ve gözden geçirilmesi (*revision*) için çalışmak” ile görevlendirme teklifi üzerine farklı terminolojik değişiklikler ileri sürülmüş⁴² ve özellikle “gözden geçirme” tabiri yerine istikrar ve değişim arasında uygun bir dengeyi yansıttığı düşünülen “*tedricî gelişim ve tedvin*” lafzı kabul görmüştür.⁴³ Uluslararası hukukun tedvinini ve tedricî gelişimini teşvik etmek görevini yerine getirmek maksadıyla Genel Kurulca ihdas edilen UHK, böylece henüz kurulmadan tâbi bulunduğu ana organ için öngörülen rolle birlikte bir dengeyi ayakta tutmaya memur kılınmıştır. Nitekim Statüye göre Komisyonun amacı uluslararası hukukun tedricî gelişimini ve tedvinini desteklemektir.⁴⁴ Bu hükmün içeriği ise yapılan tanımlarla doldurulmuştur.

40 Elena Baylis, ‘The International Law Commission’s Soft Law Influence’ (2019) 13 FIU Law Review 1007, 1014.

41 Komisyonun kuruluşu ve ilk yıllarındaki çalışmaları için bkz: Seha L Meray, ‘Birleşmiş Milletler Devletler Hukuku Komisyonunun Altı Yılı’ (1954) 9 Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 171; Seha L Meray, ‘Devletler Hukuku Komisyonunun Çalışmalarına Devletlerin Gösterdiği İlgi’ (1955) 10 Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 202.

42 Documents of the United Nations Conference on International Organization, San Francisco, 1945, Vol. IX, United Nations Information Organisation, 1945, Londra, New York, 177-179.

43 Carl-August Fleischhauer and Bruno Simma, ‘Article 13’ in Bruno Simma and others (eds), *The Charter of the United Nations: A Commentary*, vol 1 (3rd Edition, Oxford University Press 2012) paras 7-9.

44 UHK Statüsü madde 1.

Buna göre, uluslararası hukukun tedricî gelişimi, yine Statüde, uluslararası hukuk tarafından henüz düzenlenmeyen konularda veya hukukun devlet uygulamalarında henüz yeterince gelişmediği durumlara ilişkin sözleşme taslaklarını hazırlamak biçiminde tanımlanmaktadır.⁴⁵ Uluslararası hukukun tedvini ise hâlihazırda yaygın devlet uygulamasının, emsallerin ve öğretinin bulunduğu alanlarda uluslararası hukuk kurallarının daha kesin tertip ve sistematize edilmesi biçiminde tanımlanmaktadır.⁴⁶ O hâlde, tedvin ile mevcut kuralların yazıya geçirilerek istikrarın güçlenmesi ve korunması amaçlanırken, tedricî gelişim ile kabul edilebilir bir değişimin sağlanması amaçlanmıştır.

Statüdeki düzenlemeden yola çıkarak uluslararası teamül hukuku kurallarının tedvini, hukukun gereği olduğu inancıyla kural olarak yaygın ve istikrarlı devlet uygulamalarının⁴⁷ yazıya geçirilmesi olarak anlaşılabilir. Bu durumda henüz uluslararası teamül hukuku kuralları kadar yaygınlığa, istikrara ve manevî ögeye sahip olmayan fakat muhakkak mevcut bulunan devlet uygulamalarını konu edinen faaliyetler için tedricî gelişim söz konusu olacaktır.⁴⁸

Her ne kadar farklı şekillerde tanımlanmış olsalar da bu iki görevin kesin bir biçimde ayrılmasının mümkün olmadığı, Komisyon Statüsü hazırlanırken de teyit edilmiştir. Statüyü hazırlamakla görevlendirilen “On Yediler Komitesi”,⁴⁹ bu iki kavramın birbirini dışlamayacağını, hatta bir kuralı tertip etmek veya belirli kuralları sistematize etmek için yeni kuralların oluşturulmasının bir gereklilik olabileceğini bildirmiştir.⁵⁰ Bu nedenle UHK Statüsü’nde yapılan hem tedvin hem de tedricî gelişim tanımlarının “kolaylık sağlaması” için yukarıda verilen biçimlerde tanımlandığı düzenlenmiştir.⁵¹ Nitekim bu durum Komisyon faaliyete geçtikten sonra yürütülen neredeyse her çalışmada gözlenmiştir.⁵² Uluslararası deniz hukuku çalışmalarının yürütüldüğü 1956 yılı itibarıyla bizzat Komisyon raporlarında böyle bir ayrımın idame ettirilebilmesinin güçlüğü, hangi kuralın tedvini hangisinin tedricî gelişimi yansıttığı konusundaki derin görüş ayrılıklarının varlığı ve her iki kategoriye de tam anlamıyla ait olmayan içeriğin böyle bir nitelendirmeyi imkânsız kıldığı bildirilmiş ve bu ayrımın terk edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁵³ Raporun ilgili kısmı şöyledir:

45 UHK Statüsü madde 15.

46 ibid.

47 *Asylum Case (Colombia/Peru) (Judgment)* [1950] ICJ Rep 276-277.

48 Dire Tladi, ‘Codification, Progressive Development, New Law, Doctrine, and the Work of the International Law Commission on Peremptory Norms of General International Law (Jus Cogens): Personal Reflections of the Special Rapporteur’ (2019) 13 FIU Law Review 1150, 1138.

49 Bu isim Komitenin üye sayısından gelmektedir. Bkz: BM Genel Kurulu, UN Doc A/RES/94(I), 11 Aralık 1946.

50 Fleischhauer and Simma (n 43) para 12.

51 UHK Statüsü madde 15.

52 James Crawford, ‘The Progressive Development of International Law: History, Theory and Practice’ in Denis Alland and others (eds), *Unity and Diversity of International Law* (Martinus Nijhoff 2014) 18.

53 ILC, ‘Report of the International Law Commission covering the work of its eighth session’ (23 April-4 July 1956) UN Doc A/CN.4/104, *Yearbook of International Law Commission 1956*, Vol. II, UN, New York, 1957, s 255-256, para 26.

“Uluslararası Hukuk Komisyonu ihdas edilirken Komisyonun işinin bir tarafta “uluslararası hukukun tedvinin” ... diğer tarafta “uluslararası hukukun tedrici gelişiminin” ... olduğu iki vechesi bulunabileceği düşünülmüştür.

Komisyon deniz hukukuna dair kuralları hazırlarken söz konusu iki faaliyete ilişkin Statü’de belirlenen ayırımın en azından bu alanda güçlkle idame ettirilebileceğine ikna olmuştur. Bir konunun ‘uygulamada yeterince geliştiğine’ ilişkin derin görüş ayrılıkları bulunmasının yanı sıra, ‘uluslararası hukukun kabul görmüş bir ilkesine’ dayanan Komisyon tarafından kabul edilen pek çok hüküm bunları ‘tedricî gelişim’ kategorisine yerleştirebilecek biçimde çerçevelendirilmiştir. Her ne kadar başlangıçta hangi maddenin bu kategorilerden hangisine girdiğini belirtmeye çalışsa da, Komisyon, pek çok [maddenin] tam anlamıyla ikisine de ait olmaması nedeniyle bu teşebbüsten vazgeçmek durumunda kalmıştır.”⁵⁴

Bu bağlamda bizzat komisyon üyelerince de zikredilen görüş, “*esasen hiçbir başlığın tamamıyla yeni bir alana ilişkin olamayacağı, her başlığın kısmen tedvin kısmen tedricî gelişim içerdiği*” yönündedir.⁵⁵ İki kavramı ayırmak her ne kadar entelektüel anlamda cezbedici olsa da, Komisyon faaliyetleri bakımından bu ayırımın yapay kaldığı ve uygulamada yürütülemez görüldüğü ifade edilmiştir.⁵⁶ Nihai aşamada mevcut hukuku tanımlamaya denk düşen tedvin ile hukukun yönünü belirlemeyi içeren tedricî gelişim ayırımı, Komisyonun görevinin başından itibaren katı biçimde uygulan(a)madığı için terk edilmiştir. Bunun yerine Komisyonun bir başlığa ilişkin çalışmasını nitelik itibarıyla özetlemek için her iki kavramın birlikte zikredilmesi ilgili başlıkların şerhlerinde sık karşılaşılan bilgilerden biri olmuştur.⁵⁷ Günümüze kadar yürütülen faaliyetler incelendiğinde komisyonun çalışma yöntemi, tedvinin yönlendirmesine dayanan fakat her iki kavramın dengesini kurabilecek “*işlevsel bir melez*” veya “*tedvin tedricî gelişim alaşımı*”⁵⁸ olarak somutlaşmaktadır.⁵⁹

Komisyon, farklı çalışmalarında aynı metin içerisinde mevcut kuralları yazıya dökerek daha belirgin biçime getirip tedvin etmekte ve henüz yeterince olgunlaşmayan uygulamaları da hukukun gelişimi adına düzenlemektedir. Fakat yukarıda da ifade edildiği üzere belirli maddeleri veya düzenlemeleri hukukun tedvini veya tedricî gelişimi olarak özellikle nitelendirmekten kaçınmakta ve metnin bütününde her iki yöntemden de faydalandığını bildirmektedir. Bu nedenle içerik itibarıyla baskın olan melez uygulamanın bizzat Komisyonca ayırma tâbi tutulduğu örnekler sınırlıdır. Söz

54 ibid 255-256, para 25-26.

55 Alain Pellet, ‘Responding to New Needs through Codification and Progressive Development’ in Vera Gowlland-Debbas (ed), *Multilateral Treaty-Making* (Springer 2000) 15.

56 ibid 15–16.

57 Draft articles on Succession of States in respect of Treaties with commentaries, *Yearbook of the International Law Commission* 1974, vol. II, Part One, 174, para 83; Draft Articles on most-favoured-nation clauses with commentaries, *Yearbook of the International Law Commission* 1978, vol. II, Part Two, 16, para 72; Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries, *Yearbook of the International Law Commission* 2001, vol. II, Part Two, 31, para 1; Draft Articles on the Protection of Persons in the Event of Disasters, with Commentaries’, *Yearbook of the International Law Commission* 2016, vol. II, Part Two, 24, para 2.

58 United Nations (n 7) 48.

59 Crawford (n 52) 19.

konusu ayırımı yapıldığı dikkat çeken örneklerden biri devletin sorumluluğu başlığıdır. Tamamlanması en uzun süren çalışma başlıklarından biri olan tam adıyla devletlerin uluslararası haksız (hukuka aykırı)⁶⁰ fiillerden dolayı sorumluluğunda, nihai metin olan Sorumluluk Maddeleri⁶¹ hem tedvin hem de tedricî gelişimin birlikte işlendiği örnekler içermektedir. Sorumluluk Maddeleri Şerhi, söz konusu maddelerin hem tedvin hem de tedricî gelişim yoluyla uluslararası sorumluluğa ilişkin temel kuralları tertip ettiğini ifade ederek başlamaktadır.⁶² Ardından bir devletin fiilinin iç hukuktan bağımsız biçimde uluslararası haksız fiil olarak nitelendirileceği,⁶³ herhangi bir devlet organının bir davranışının devlete isnat edilebileceği,⁶⁴ devletin talimatı, emiri veya denetimi altındaki kişilerin davranışlarını devlete isnadı,⁶⁵ devlet tarafından tanınan veya benimsenen davranışların isnadı,⁶⁶ hukuka aykırılığı ortadan kaldıran hallerin sonuçları,⁶⁷ uluslararası haksız fiilden kaynaklanan zararın onarımı,⁶⁸ tazminatın kapsamı,⁶⁹ gibi uluslararası yargı makamlarınca da teamül niteliği tespit edilmiş farklı hususları maddeler halinde sistemli biçimde tedvin etmiştir.

Genel uluslararası hukukun emredici kurallarından kaynak bulan yükümlülüklerin ağır ihlalinin özel sonuçlarını düzenleyen 41. maddenin şerhine gelindiğinde ise birinci fıkrada geçen “[...] ağır ihlale son vermek için devletler hukuka uygun araçlarla işbirliği yapmalılardır” düzenlemesinin mevcut uluslararası hukukun devletlere işbirliği biçiminde pozitif bir görevi yükleyip yüklediğinin şüpheye açık olması nedeniyle hukukun tedricî gelişimini yansıtabileceği ifade edilmiştir.⁷⁰ İlâveten mağdur devletten başka bir devletin sorumluluğa başvurması başlığı taşıyan 48. maddenin 2 fıkrasının b bendindeki “uluslararası toplumun bütününe borçlanılan yükümlülüğün ihlali” durumunda devletlerin bireysel olarak mağdur olmasa da başka devletlerin sorumluluğunu ileri sürülebileceği düzenlemesinin “söz konusu toplumsal yahut müşterek menfaati korumak için bir yol sağladığı” için haklı görülen bir “tedrici

60 Türk öğretisinde kimi yazarlar uluslararası haksız fiil (eylem) tabirini tercih ederken kimi yazarlara uluslararası hukuka aykırı eylem tabirini tercih etmektedirler. İlk tercih için örnek olarak bkz: Seha L Meray, *Devletler Hukukuna Giriş (Birinci Cilt)* (Üçüncü Bası, AÜSBF Yayınları 1968) 627–629; M Aydoğan Özman, ‘Devletler Hukukunda Müeyyide’ (Yayımlanmamış Doçentlik Eseri, Ankara Üniversitesi 1974) 17–20; Hakan Hakkı Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu* (On İki Levha Yayıncılık 2010); İkinci tercih için örnek olarak bkz: Yusuf Aksar, *Temel Metinler ve Davalarla Uluslararası Hukuk* (2. Baskı, Seçkin 2021) 513–516; Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri: 3. Kitap* (6. Baskı, Turhan Kitabevi 2019) 155–156; Kamuran Reçber, *Uluslararası Hukuk* (4. Baskı, Dora Yayınları 2020); İbrahim Kaya, *Uluslararası Hukukta Temel Belgeler* (3. Baskı, Seçkin 2016) 396–418; Elif Uzun, *Milletlerarası Hukuka Aykırı Eylemlerinden Dolayı Devletin Sorumluluğu* (3. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2021).

61 BM Genel Kurulu, Responsibility of States for internationally wrongful acts, A/RES/56/83, 28 Ocak 2002; Devam eden kısımda Erkiner tarafından yapılan şuradaki tercümenin terminolojisi esas alınacaktır: Erkiner (n 60) 307–327.

62 Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries, *Yearbook of the International Law Commission* 2001, vol. II, Part Two, 31, para 1.

63 ibid 37, para 5.

64 ibid 40, para 6.

65 ibid 47, para 1-5.

66 ibid 52-53, para 1-7.

67 ibid 71, para 2-4.

68 ibid 91, para 1.

69 ibid 99, para 3-5.

70 ibid 144, para 3.

gelişim önemi” olduğu zikredilmiştir.⁷¹ Nihayet mağdur devletten başka devletlerin 48. maddenin 2. fıkrasında yer bulan sorumluluğu ileri sürebilme imkânının somutlaştığı 54. madde düzenlemesinde tartışmaya açık çok taraflı (müşterek) karşı önlemlere⁷² başvurabilme ihtimalini dışlamaması da bu bağlamda sayılabilir. Komisyon, 54. maddeyle çok taraflı karşı önlemlere ilişkin uygulamanın seyrek ve sınırlı olmasından kaynaklı muğlaklığı bu alandaki muhtemel gelişime ket vurmeyecek biçimde hukuka uygun önlemler alabilme hakkını tanıyarak önlemlerin bürüneceği hukukî niteliği vazedmeden düzenlemeye çalışmıştır.⁷³ Sorumluluk Maddeleri üzerinden yapılan bu kısa inceleme, Komisyonun uluslararası teamülün tedvini ve hukukun tedricî gelişimini aynı metin içerisinde nasıl ele aldığına dair bir çerçeve sunmakla beraber, her çalışma başlığında tedvin ve tedricî gelişim dengesi farklılaşabilmektedir.

Hukukun tedvini ve tedricî gelişimi arasındaki gerilimin esasen hukukun doğasıyla da ilintili olduğunu ifade etmek aşırıya kaçacak bir yorum olmayacaktır. Olan hukuk (*lex lata*) ile olması gereken hukuk (*lex feranda*) arasındaki uyumu sağlama görevi, istikrar ve değişim arasındaki denge arayışının bir sonucu olarak tedvin ve tedricî gelişim tartışmalarında tekrar tekrar tezahür etmektedir.⁷⁴ Bu bağlamda, Komisyonun açık ve belirgin hukuk kurallarına duyulan ihtiyaca cevap vermek için giriştiği uluslararası teamül hukukunu tedvin faaliyeti hukukî istikrara katkı sunmaktadır. Komisyon, genişleyen uluslararası ilişki alanları ve farklılaşan ihtiyaçlardan kaynaklanan yeni düzenleme gerekliliğine cevap vermek içinse uluslararası hukukun tedricî gelişimini ve böylece değişimini desteklemektedir. Çalışma biçimi itibarıyla somutlaşan “*işlevsel melez yöntem*” veya “*tedvin teamül alışımı*”, istikrar ve değişimin kabul gören verimli bir dengesi olarak somutlaşmaktadır.

Öte yandan sonraki başlıkta işlenecek Komisyonun görevsel değişim ve denge arayışı, özellikle 2000’li yıllardan itibaren tedvine elverişli başlıkların sayıca azalması ve devlet uygulamalarının daha az gözlemlendiği alanlarda artan komisyon çalışmaları dikkate alındığında tedvin ve tedricî gelişim dengesinde tedricî gelişimin önceye nazaran kendine daha fazla yer bulduğuna da işaret etmektedir. Komisyonun çalışma başlıklarındaki ve nihai metinlerindeki değişimin devletlerin temsiline dayanan tedvinden, uzmanların yönlendirdiği tedricî gelişime doğru bir değişim olarak okuyan çalışmalar⁷⁵ bu olguyu dikkate almaktadır. Artan etkisine rağmen gerek Komisyonun gerekse yazarların yöntem itibarıyla tedricî gelişimi hem tedvinden hem de yasama

71 ibid 127, para 12.

72 Çok taraflı karşı önlemler kavramı için bkz: Habip Ünyılmaz, ‘Uluslararası Hukukun Kuvvet Kullanılmaksızın Cebrillliği’ (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi 2022) 168–180.

73 ibid 175; Nikolaos Voulgaris, ‘The International Law Commission and Politics: Taking the Science Out of International Law’s Progressive Development’ (2022) 33 European Journal of International Law 761, 774.

74 Secretariat of the International Law Commission, ‘Introduction’ in The United Nations (ed), *Seventy Years of the International Law Commission* (Brill Nijhoff 2021) 27.

75 Yota Negishi, ‘The International Law Commission Celebrating Its 70th Anniversary: Dresser le bilan pour l’avenir “à venir”’ (2018) 7 ESIL Reflection.

faaliyetlerinden ayıran ölçütleri hâlâ ortaya koymamış olmaları eleştirilmekte ve bu durumun muhatapları bakımından Komisyonun itibarına gölge düşüren ve yeni başlıklara dair otoritesinin sorgulanmasına sebep olan bir sorun olduğu ifade edilmektedir.⁷⁶

B. Görevsel Denge Arayışı

UHK denilince ilk akla gelen metinler, aynı zamanda günümüz uluslararası hukukunun iskeletini oluşturduğu söylenebilecek alanları düzenleyen bir içeriğe sahiptir. Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi ve Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi gibi modern uluslararası hukukî düzenin köşe taşı niteliğindeki andlaşmalar, UHK tarafından hazırlanan taslak metinlerden vücut bulmuştur. Komisyon tarafından ortaya konan taslaklardan faydalanılarak hazırlanan uluslararası andlaşmalar listesi şöyledir:⁷⁷

- 1958 Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri olarak anılan Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi, Açık Deniz Sözleşmesi, Açık Denizlerde Balıkçılık ve Canlı Kaynaklarının Korunması Hakkında Sözleşme ve Kıta Sahanlığı Sözleşmesi, Uyuşmazlıkların Zorunlu Çözümü Hakkında İhtiyari Protokol
- Vatansızlık Hallerinin Sayısının Azaltılmasına Dair Sözleşme
- Viyana Diplomatik İlişkiler Sözleşmesi ve İhtiyari Protokolleri
- Viyana Konsolosluk İlişkileri Sözleşmesi ve İhtiyari Protokolleri
- Özel Misyonlar Sözleşmesi ve İhtiyari Protokolü
- Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi⁷⁸
- Diplomasi Ajanları da Dahil Olmak Üzere Uluslararası Korunan Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi
- Viyana Evrensel Nitelikli Uluslararası Örgütlerle İlişkilerinde Devletlerin Temsili Sözleşmesi
- Viyana Devletlerin Andlaşmalara Halefiyeti Sözleşmesi
- Viyana Devlet Mallarına, Arşivlerine ve Borçlarına Devletlerin Halefiyeti Sözleşmesi

⁷⁶ Voulgaris (n 73) 766–771, 774–778, 780–781.

⁷⁷ Liste ve ilgili andlaşma metinleri için bkz: United Nations (ed), *The Work of the International Law Commission*, vol II (Ninth Edition, United Nations 2017) 1–296.

⁷⁸ Komisyon tarafından hazırlanan şerhin Türkçe çevirisi için bkz: Mukaddes Korkmaz Süre, '1966 Andlaşmalar Hukuku Taslak Maddeleri ve Şerhi' (2019) 4 Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 35.

- 1986 Viyana Devletler ve Uluslararası Örgütler veya Uluslararası Örgütler Arasındaki Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi
- Uluslararası Su Yollarının Seyrüsefer Dışı Kullanımı Hukuku Sözleşmesi⁷⁹
- Devletler ve Mallarının Yargı Bağımsızlığına Dair BM Sözleşmesi

Sayılan bu andlaşmalar, Komisyonun taslak maddeler biçiminde hazırladığı nihai metinler üzerinden müzakere edilerek kabul edilmiştir. Bununla birlikte özellikle 2000’li yıllardan itibaren Komisyonun nihai metinleri, önceki dönemlerde baskın olan taslak maddelerden farklı esnek hukuk (soft law) enstrümanlarına kaymıştır. Bu dönemde taslak maddelerin yerini alan ve bir andlaşmaya çevrilmesinin öncelik arz etmediği söz konusu çalışmalar, Komisyonun görevi bakımından farklı ihtiyaçlar ve yaklaşımlar arasında bir denge kurmayı amaçladığı bir değişim olarak dikkat çekmektedir.

Komisyonun çalışma şekline bakıldığında -ilerleyen aşamalarda değişiklik mümkün olmakla beraber- bir başlığın henüz ilk ele alınışından itibaren söz konusu çıktının bürüneceği nihai şekil belirlenmektedir.⁸⁰ Tarihsel olarak bu nihai şekil, yukarıda sayılan ve andlaşmalara esas teşkil eden metinlere ilaveten devletlerin uluslararası haksız fiillerden dolayı sorumluluğu,⁸¹ diplomatik kurye ve çantaların durumu⁸² ve gerçek kişilerin uyrukluğunun devletlerin halefiyetiyle ilişkisi⁸³ gibi farklı başlıklar için taslak maddeler olarak somutlaşmıştır. Taslak madde üretmenin esas olduğu bu çalışma yöntemi dayanağını Statü’den farklı maddelerinin birlikte okunmasından almaktadır. Statü madde 15’te yapılan uluslararası hukukun tedricî gelişimi tanımı “*sözleşme taslakları hazırlamak*” biçiminde bir nihai şekil öngörmekte, uluslararası hukukun tedvini için Statü madde 20’de ise “*taslakların maddeler biçiminde hazırlanması ve... bir şerhle birlikte Genel Kurula sunulması*” gerektiği düzenlenmektedir. Fakat hazırlanan bir metni sözleşme taslağı olarak nitelendirmenin metnin tamamının bir tedricî gelişim örneği olarak algılanmasına yol açabileceği endişesiyle, tedvin ve tedricî gelişimin birlikte işlediği melez çalışma yönteminin bir sonucu olarak nihai şeklin taslak maddeler biçiminde adlandırılması Komisyonun yerleşik tercihi haline gelmiş ve Statüdeki söz konusu ayırım uygulamada etkisiz kılınmıştır.⁸⁴

79 Komisyonun bu konudaki çalışmaları için bkz: Enver Bozkurt, ‘Ulaşma Elverişli Olmayan Akarsular’ın Hukuki Rejimi ile İlgili Görüşler ve Uluslararası Hukuk Komisyonu 1994 Taslağı’ [1995] Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 201, 211–218.

80 Report of the International Law Commission Sixty-third session (26 April–3 June and 4 July–12 August 2011), UN Doc A/66/10, para 383.

81 Draft articles on responsibility of States for internationally wrongful acts, *Yearbook of International Law Commission*, Vol. 2 (II), UN, 2007, 25–30.

82 Draft articles on the status of the diplomatic courier and the diplomatic bag not accompanied by diplomatic courier, *Yearbook of International Law Commission* 1989, Vol. I, UN, New York, 1992, 240–281.

83 Draft Articles on Nationality of Natural Persons in relation to the Succession of States, *Yearbook of International Law Commission* 1999, Vol. II (Part Two), UN, New York, 2003, 20–39.

84 Sean D Murphy, ‘Codification, Progressive Development, or Scholarly Analysis? The Art of Packaging the ILC’s Work Product’ in Maurizio Ragazzi (ed), *Responsibility of International Organizations* (Martinus Nijhoff 2013) 30–32.

Hazırlanan taslak maddelerin adından da anlaşılacağı üzere, bu metinden yola çıkarak devletlerin andlaşma müzakeresi yürütmeleri öngörülmekte, yani taslak maddeler taslak andlaşmalar olarak planlanmaktaydı.⁸⁵ Söz konusu durumu, Statü madde 23 uyarınca Komisyonun taslağın son hali ve ilgili raporun ardından BM Genel Kuruluna yapacağı önerinin uygulamadaki görünümünden de teyit edebilmek mümkündür. 1947-1999 yılları arasında tamamlanan otuz çalışma başlığının yirmi tanesinde bir sözleşme akdedilmesi önerilmiştir.⁸⁶ Komisyon, istisnalar bulunmakla beraber, çoğunlukla hazırlanan taslakların bir andlaşmaya tahvil edilmek üzere ya BM Genel Kurulu tarafından doğrudan ya da bir diplomatik konferansa değerlendirilmesi tavsiyesinde bulunmuştur.⁸⁷

Komisyonun ilk elli yıllık karnesi, kendisinden bekleneni karşılamak adına kural olarak andlaşmalarla düzenlenmeye uygun başlıkları belirleyip, çalışıp ve tartışıp devletlerin üzerinde müzakere edebilecekleri taslak maddeler üreten bir organ olduğunu göstermektedir.⁸⁸ Bu faaliyetin öne çıkan iki yönü bulunmaktadır. İlki, nihai ürünün taslak maddeler olarak biçimlendirilmesi, ikincisi ise Komisyonun söz konusu maddeleri bir andlaşmaya dönüştürmek üzere BM Genel Kuruluna önermesidir. Şüphesiz bu dönemde taslak maddelerle nihayetlenmeyen farklı çalışma başlıkları olmuştur fakat kural uygulama taslak maddeler üretmek olagelmıştır. Hakeza 2000’li yıllardan önce tamamlanan taslak maddeler dışı çıktılarının pek çoğu, Statü’nün 16. ve 17. maddeleri uyarınca BM Genel Kurulu veya Ekonomik ve Sosyal Konsey gibi organların teklifi veya Komisyonu böyle bir şekil için çalışmaya davet etmesiyle oluşmuşken, 2000’li yıllarla birlikte ortaya çıkan değişim bizzat Komisyonun kendi çalışmalarına dair aldığı kararların sonucudur.⁸⁹

Komisyonun 1999 yılında tamamlanan gerçek kişilerin uyrukluğunun devletlerin halefiyetiyle ilişkisi başlığında hazırlanan taslak maddelerin BM Genel Kurul kararıyla benimsenmesini önermesiyle⁹⁰ başlatılabilecek yeni yüzyıldaki uygulama ise önceki elli yılın kural uygulamasının değiştiğini ve hem taslak maddeler hazırlamanın hem de bunların *öncelikle* andlaşmaya tahvil edilmesini önermenin kural olmaktan çıktığını göstermektedir. Bu dönemde tamamlanan başlıklar ve nihai şekilleri şöyledir:

85 Jacob Katz Cogan, ‘The Changing Form of the International Law Commission’s Work’ in Roberto Virzo and Ivan Ingravallo (eds), *Evolutions in the Law of International Organizations* (Brill Nijhoff 2015) 277–278.

86 Laurence R Helfer and Timothy Meyer, ‘The Evolution of Codification: A Principal-Agent Theory of the International Law Commission’s Influence’ in Curtis A Bradley (ed), *Custom’s Future: International Law in a Changing World* (Cambridge University Press 2016) 315.

87 Cogan (n 85) 278.

88 ibid 279.

89 Yejoon Rim, ‘Reflections on the Role of the International Law Commission in Consideration of the Final Form of Its Work’ (2020) 10 *Asian Journal of International Law* 23, 6–7.

90 *Yearbook of International Law Commission* 1999, Vol II (Part Two), para 44.

Tablo 1. Tamamlanan çalışma başlıkları, nihai biçimleri ve BM Genel Kuruluna öneriler (2001-2022)			
Yıl	Çalışma Başlığı	Biçim	Öneri
2001	Devletlerin uluslararası haksız fiilden dolayı sorumluluğu	Taslak maddeler	BM Genel Kurulu kararıyla kayıt altına alınması, sonraki bir aşamada bir sözleşme akdetmek üzere uluslararası bir konferans toplamanın değerlendirilmesi ⁹¹
2001	Tehlikeli faaliyetlerden doğan sınıraşan zararın önlenmesi ⁹²	Taslak maddeler	BM Genel Kurulunca bir sözleşme hazırlanması ⁹³
2006	Tehlikeli faaliyetlerden doğan sınıraşan zarardan kaynaklanan sorumluluğun paylaşılması ⁹⁴	Taslak ilkeler	BM Genel Kurulu kararıyla benimsenmesi ⁹⁵
2006	Diplomatik himaye	Taslak maddeler	Sözleşme hazırlanması ⁹⁶
2006	Devletlerin hukukî yükümlülük yaratan tek taraflı beyanları	Kılavuz ilkeler	BM Genel Kurulunun dikkatine sunma (commend to attention) ⁹⁷
2006	Uluslararası hukukun bölümlenmesi (parçalanması)	Çalışma grubu raporu	BM Genel Kurulunun dikkatine sunma ⁹⁸
2008	Şınraşan akifer hukuku ⁹⁹	Taslak maddeler	BM Genel Kurulu kararıyla kayıt altına alınması, sonraki bir aşamada bir sözleşme hazırlanması ¹⁰⁰
2011	Andlaşmalara Çekinceler Konulması ¹⁰¹	Rehber	Kayıt altına alınması ¹⁰²
2011	Uluslararası örgütlerin sorumluluğu	Taslak maddeler	BM Genel Kurulu kararıyla kayıt altına alınması, sonraki bir aşamada bir sözleşme hazırlanması ¹⁰³

91 *Yearbook of International Law Commission* 2001, Vol II (Part Two), 25, para 72-73.

92 Ayrıntılı bir inceleme için bkz: Ayşe Tütüncü, 'Milletlerarası Hukuk Komisyonu'nun 53'üncü Oturumunda Kabul Edilen 2001 Tarihli Taslak Çerçevesinde Tehlikeli Faaliyetlerden Kaynaklanan Sınır Aşan Zararın Önlenmesi Sorununa Bir Bakış' (2011) 22 *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni* 889.

93 *Yearbook of International Law Commission* 2001, Vol II (Part Two), 145, para 94.

94 Bu başlığa ilişkin bkz: Ayşe Nur Tütüncü, Ufuk Dal and Nesrin Singil, *Tehlikeli Faaliyetlerden Doğan Sınıraşan Zarardan Kaynaklanan Sorumluluğun Paylaşılmasına İlişkin Milletlerarası Hukuk* (Beta Basım Yayın 2021).

95 *Yearbook of International Law Commission* 2006, Vol II (Part Two), 57, para 63.

96 ibid 24, para 46.

97 ibid 160, para 170.

98 *Yearbook of International Law Commission* 2006, Vol II (Part Two), 176, para 239.

99 Sınıraşan akifer hukukuna dair bkz: Ayşe Nur Tütüncü, Ufuk Dal and Miray Azaklı Köse, *Milletlerarası Sınıraşan Akifer Hukuku* (Beta Yayınevi 2018).

100 *Yearbook of International Law Commission* 2008, Vol II (Part Two), 19, para 49.

101 Komisyonun bu başlığa ilişkin çalışmalarına dair bkz: Beyza Özturanlı, 'Uluslararası Hukuk Komisyonu Çalışmaları Çerçevesinde Uluslararası Andlaşmalara Getirilen Çekincelere İlişkin Hukuki Rejim' (2012) 11 *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 471; Elif Uzun, 'Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun "Andlaşmalara Çekince İleri Sürülmesi İçin Uygulama Rehberi" Üzerine Betimsel Bir İnceleme' (2013) 12 *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 185; Erkan Akdoğan, 'Pratisyenin Alet Kutusu: Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun Kılavuzu ve Uluslararası Andlaşmalarda Çekinceler' (2017) 5 *Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 19.

102 *Yearbook of International Law Commission* 2011, Vol II (Part Two), 25, para 72.

103 ibid 39-40, para 85.

2011	Silahlı çatışmaların andlaşmalara etkisi	Taslak maddeler	BM Genel Kurulu kararıyla kayıt altına alınması, sonraki bir aşamada bir sözleşme hazırlaması ¹⁰⁴
2014	Yabancıların sınır dışı edilmesi ¹⁰⁵	Taslak maddeler	BM Genel Kurulu kararıyla kayıt altına alınması, sonraki bir aşamada bir sözleşme hazırlaması ¹⁰⁶
2015	En çok gözetilen ulus kaydı	Özet sonuçlar	Genel Kurulun dikkatine sunma ¹⁰⁷
2016	Afet durumlarında kişilerin korunması	Taslak maddeler	Sözleşme hazırlaması ¹⁰⁸
2018	Uluslararası teamül hukukun belirlenmesi ¹⁰⁹	Taslak sonuçlar	BM Genel Kurulu kararıyla kayıt altına alınması ¹¹⁰
2018	Sonraki anlaşmaların ve uygulamanın andlaşmaların yorumlanmasıyla ilişkisi	Taslak sonuçlar	BM Genel Kurulu kararıyla kayıt altına alınması ¹¹¹
2019	İnsanlığa karşı suçların önlenmesi ve cezalandırılması	Taslak maddeler	BM Genel Kurulunca veya bir uluslararası konferanşa doğrudan bir sözleşme hazırlanması ¹¹²
2021	Andlaşmaların geçici uygulanması	Rehber	BM Genel Kurulu kararıyla kayıt altına alınması ¹¹³
2021	Atmosferin korunması	Taslak rehber ilkeler	BM Genel Kurulu kararıyla kayıt altına alınması ¹¹⁴
2022	Silahlı çatışmalarda çevrenin korunması	Taslak ilkeler	BM Genel Kurulu kararıyla kayıt altına alınması ¹¹⁵
2022	Genel uluslararası hukukun emredici normlarının (<i>jus cogens</i>) tanımlanması ve hukukî sonuçları	Taslak sonuçlar	BM Genel Kurulu kararıyla kayıt altına alınması ¹¹⁶

Tamamlanan yirmi çalışma başlığının sadece dokuzu taslak maddeler olarak hazırlanmış, diğer başlıklarda taslak ilkeler, taslak sonuçlar, taslak kılavuz ilkeler gibi muhtelif biçimler tercih edilmiştir. Keza bu nihai metinlere ilişkin BM Genel Kuruluna sunulan tavsiyeler de değişmiştir. Her ne kadar taslak madde hazırlanan dokuz başlığın

104 *Yearbook of International Law Commission* 2011, Vol II (Part Two), 106, para 97.

105 Taslak maddeler ve Türk mevzuatına dair karşılaştırmalı bir inceleme için bkz: Nuray Ekşi, ‘ILC’nin ‘‘Yabancıların Sınırdışı Edilmesine İlişkin 2014 Taslak Kuralları’’nın Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleriyle Mukayesesi ve Bu Kuralların Türkçe Tercümesi’ (2016) 33 Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni 1.

106 *Yearbook of International Law Commission* 2014, Vol II (Part Two), 21, para 42.

107 *Yearbook of International Law Commission* 2015, Vol II, 16, para 41.

108 *Yearbook of International Law Commission* 2016, Vol II, 24, para 46.

109 Uluslararası örgütler ve teamül hukuku ilişkisini Komisyonun çalışmaları bakımından inceleyen bir çalışma için bkz: Nergiz Emir, ‘Uluslararası Hukuk Komisyonu’nun ‘‘Uluslararası Örf Ve Âdet Hukukunun Belirlenmesine İlişkin Taslak Sonuçlar’’ Metni Çerçevesinde Uluslararası Örgütlerin Uluslararası Örf Ve Âdet Hukukuna Etkisi’ (2020) 11 İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 665.

110 *Yearbook of International Law Commission* 2018, Vol II, s 89-90, para 63.

111 *ibid* 24, para 49.

112 Report of the International Law Commission 2019, A/74/10, 10, para 42.

113 Report of the International Law Commission 2021, A/76/10, 53, para 49.

114 *ibid* 10, para 37.

115 Report of the International Law Commission 2022, A/77/10, 91, para 55.

116 *ibid* 11, para 41.

hepsinde bunların birer sözleşmeye çevrilmesi tavsiye edilmiş olsa da, sadece dört başlıkta öncelikle bir sözleşme hazırlanması tavsiye edilmiş, kalan beş başlıkta ise öncelikle söz konusu maddelerin kayıt altına alınması, sonraki bir aşamada sözleşmeye tahvil edilmesinin değerlendirilmesi tavsiye edilmiştir. Nitekim 1999 yılından itibaren ortaya çıkan taslak maddelerin hiçbiri, henüz bir andlaşmaya çevril(e)memiştir.¹¹⁷

Taslak maddelerin yerini alan taslak ilkeler, rehber ilkeler gibi nihai metinlerin ağırlığı açık biçimde görülmekte ve bu çıktılar bir andlaşmaya dönüştürülmekten ziyade “*kayıt altına alınma*”, “*dikkate sunulma*” veya “*benimsenme*” gibi tavsiyelerle BM Genel Kuruluna iletilmektedir. Taslak ilkeler ve sonuçlar gibi metinlerin kayıt altına alınması veya benimsenmesi tavsiye edilmişken, raporlar ve kılavuz ilkeler ise BM Genel Kurulunun dikkatine sunulmuştur. Bu bağlamda kural olan nihai ürünün taslak maddeler olduğu örneklerden ziyade alternatif şekillerin ağırlık kazandığı ve esasen bir andlaşmaya dönüştürülerek “taçlanması” beklenen nihai metinlerin bunun yerine farklı biçimlerde değerlendirilmesinin önerildiği görülmektedir. Taslak maddeler dışında kalan Komisyon çalışmaları bir andlaşmaya çevrilmek üzere *hazırlanmamaktadır*. Bizzat Komisyon, taslak maddeler dışında kalan çıktılarının bağlayıcı olmayan ve esasen yol göstermeyi hedefleyen nitelikleri bulunduğunu ifade etmektedir.¹¹⁸

Esnek hukuk metinlerinin ağırlığının artması biçiminde somutlaşan söz konusu eğilim, 2022 yılı sonu itibarıyla hâlihazırda Komisyon gündeminde bulunan ve nihai şekilleri belirlenen başlıklarda da açıkça görülmektedir. Buna göre sadece devlet görevlilerinin yabancı devletlerin ceza yargısı yetkisinden muafiyeti başlığında taslak maddeler hazırlanmaktayken, devletin uluslararası sorumluluğa halefiyeti başlığında taslak kılavuz kurallar ve hukukun genel ilkeleri¹¹⁹ başlığında ise taslak sonuçlar hazırlanmaktadır.¹²⁰

BM Genel Kurulu da Komisyonun bu yeni eğilimini destekleyecek biçimde tavsiyelerine uymakta ve artık sunularak benimsenmiş metinlerin başlığı olarak “taslak” tabirini zikretmeyerek metnin bir andlaşmaya çevrilecek “tasarı” olarak algılanmadığını ima etmektedir.¹²¹ Bu yeni durum, müzakereye hazır metinler yerine taslak süreci bitmiş metinler üretilmesi biçiminde somutlaşarak etki ve muhatap itibarıyla farklılaşmayı da kaçınılmaz kılmaktadır. Devletlerin yanı sıra yargıçlara, akademisyenlere, avukatlara ve hatta yeri geldiğinde siyasi karar alıcılara bile hitap edilmektedir. Yine bu etki bağlayıcı hukukla değil, esnek hukukla gerçekleşmektedir.

117 Rim (n 89) 5.

118 Report of the International Law Commission 2006, UN Doc A/61/10, Tehlikeli Faaliyetlerden Doğan Sınıraşan Zarardan Kaynaklanan Sorumluluğun Paylaştırılmasına dair taslak ilkeler, 64, para 11; Report of the International Law Commission 2011, UN Doc A/66/10, Andlaşmalara Çekinceler Uygulanmasına dair rehber, 35, para 4.

119 Hukukun genel ilkelerine ilişkin Komisyon çalışmalarının ayrıntılı bir incelemesi için bkz: Mehmet Emin Büyük, ‘Uluslararası Hukuk Komisyonunun “Hukukun Genel İlkeleri” Çalışması ve Güncel Gelişmelere Dair Bir Değerlendirme’ (2022) 42 Public and Private International Law Bulletin 403.

120 Report of the International Law Commission 2022, UN Doc A/77/10, 5-6, para 16-18.

121 Cogan (n 85) 10–11.

Komisyonun ifade edilen değişiminin nedenlerine bakıldığında, ilk olarak çalışma başlıklarının konusu dikkat çekmektedir. Komisyon, yukarıda zikredilen pek çok andlaşmayı hazırlayarak yoğun uygulama ve etkileşimin olduğu uluslararası ilişkilerin ana alanlarında yazılı ve belirgin kurallara duyulan ihtiyacı karşılamış ve tedvine uygun konuları büyük oranda tamamlamıştır.¹²² Komisyonun kurulduğu yirminci yüzyılın ortaları itibarıyla uluslararası hukukun durumu ve buna bağlı olarak Komisyondan beklentiler incelendiğinde iki husus öne çıkmaktadır. İlk Komisyon görevinin henüz başındayken uluslararası hukuk kuralları ağırlıklı olarak teamül hukukundan yani yazılı olmayan bir kaynaktan doğmaktaydı ve andlaşmalar hukuku veya diplomatik ilişkiler hukuku gibi temel ilişki alanları bile tedvin edilmemiş durumdaydı. Bu nedenle BM döneminde hukukî kesinliği sağlamak adına çok taraflı andlaşmalar hazırlayarak tedvin faaliyetlerine öncelik vermek aynı zamanda uluslararası toplumun bir beklentisiydi.¹²³

İkinci olaraksa, yirminci yüzyılın ortalarında uluslararası hukukun konusu çoğunlukla günümüzde klasik olarak nitelendirilen başlıklardan oluşmaktaydı. Hâlbuki geçen 70 yıldan fazla sürede uluslararası hukukun kapsamı genişlemiş, önceleri hukukun konusu olmayan veya yeni ortaya çıkmaya başlaması nedeniyle kapsam bakımından sınırlı kalan muhtelif alanlarda hukukî gelişmeler yaşanması sonucu Komisyonun çalışma alanı genişlemiş ve buna bağlı olarak beklentiler değişmeye başlamıştır.¹²⁴ Günümüzde çok daha belirgin ve kabul gören bir yere sahip olan insan hakları hukuku veya uluslararası çevre hukuku¹²⁵ gibi alanlar henüz gelişiminin ilk evrelerindeyken; küresel idare hukuku,¹²⁶ ulusötesi (transnational) hukuk veya gayrişeklî (gayriresmî) hukuk¹²⁷ gibi bu dönemden sonra ortaya çıkmaya başlayan alanların normatif yapıları, uluslararası hukukun andlaşmalar veya teamüller gibi klasik kaynak kategorilerine uymamaktadır.¹²⁸ Yeni başlıklar öncekiler kadar yoğun ve keskin bir ihtiyaçtan kaynaklanmamakta ve uygulama sıklığının azlığı, bu başlıkların tedvine elverişli andlaşma materyali olmaktan ziyade kesin ve katı yükümlülükler yerine esnek yaklaşıma daha müsait şekillere uygun olduklarına işaret etmektedir. Andlaşma yorgunluğu (treaty fatigue) adı verilen çok taraflı andlaşmalara taraf olmaktan kaçınma veya bu tip metinlere rağbet etmeme tutumlarıyla şekillenen günümüz devlet tercihleri dikkatte alındığında, Komisyon çıktılarının etkisini artıracak ve kabul edilebilirliğini

122 Rim (n 89) 9.

123 Ernest Petrić, 'Presentation by Ernest Petrić' in United Nations (ed), *Seventy Years of the International Law Commission* (Brill 2021) 66–67.

124 Hajer Gueldich, 'Challenges of Codification for the International Law Commission in a Changing Landscape of International Law' in United Nations (ed), *Seventy Years of the International Law Commission* (Brill 2021) 289–292.

125 Komisyonun atmosferin korunması da dahil olmak üzere uluslararası çevre hukukuna ilişkin çalışmalarına dair bir genel bir değerlendirme için bkz: Nilüfer Oral, 'The International Law Commission and the Progressive Development and Codification of Principles of International Environmental Law' (2019) 13 FIU Law Review 1075, 1087–1097.

126 Gökhan Güneysu, 'Uluslararası Hukuk Kuramı Açısından Global İdare Hukuku -Bir Girizgah-' (2016) 6 İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 287.

127 Halil Rahman Başaran, *Uluslararası Tahkim* (On İki Levha Yayıncılık 2014) 87–89.

128 Alejandro Rodiles, 'The International Law Commission and Change: Not Tracing but Facing It' in United Nations (ed), *Seventy Years of the International Law Commission* (Brill 2021) 119–122.

sağlayacak esneklik öne çıkmaktadır.¹²⁹ Devletlerin andlaşmalar vasıtasıyla hukuken bağlayıcı taahhütler altına girme isteklerinin azalmasının sonuçlarından biri Komisyonun andlaşma taslakları hazırlamak yerine ilkeler, rehber kurallar vb. yönlendirici metinleri tercih etmesi olmuştur.

Böylece Komisyonun çalışma başlıklarının bürüneceği nihai şekli belirlerken BM Genel Kurulunun ve devletlerin muhtemel tepkisini dikkate alacağı öngörülebilir. Kolayca benimseneceği düşünülen başlıklarda andlaşma yapılmasını tavsiye etme ve buna uygun olarak taslak maddeler hazırlanması muhtemelken, siyasi açmaz durumunda diğer nihai şekillerin tercih edilebileceği düşünülebilir.¹³⁰ Nitekim nihai metin olarak taslak maddelerin belirgin bir ağırlığı olduğu, taslak maddeler dışındaki çıktıların devlet temsilcilerince daha kolay kabul gördüğü, hatta belirli devletlerin güçlü muhalefetinin bulunduğu başlıklarda taslak maddeler yerine ilkeler, rehber ilkeler veya kılavuz şeklindeki çıktıların söz konusu itirazları veya tereddütleri giderdiği belirtilmektedir.¹³¹

Öte yandan Komisyonun çıktılarını itibarıyla yaşanan değişimin bir diğer nedeni olarak “tamamlayıcı veya açıklayıcı tedvin”¹³² olarak adlandırılan yönteme de değinmek gerekir. Komisyonun bazı yakın tarihli başlıklarının esasen önceki çalışmalarını destekleyen, geliştiren veya detaylandıran niteliği dikkat çekmektedir. Böylece temel metinlerin ardından oluşan uygulama birikimi de dikkate alınarak ilgili hukukî çerçeve güçlendirilmekte veya mevcut yahut muhtemel sorunlara çözüm üretilmektedir. Söz gelimi, Komisyonun önemli metinlerinden biri olan Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’nin (VAHS) 1969 yılında imzalanmasından sonra hem ortaya çıkan sorunları gidermek hem de andlaşmada kendine yer bulamayan belirli konuları çerçeveslendirebilmek için farklı başlıklar Komisyon gündemine alınmıştır. Bunlardan ilki olan 2011 yılında nihayetlenen andlaşmalara çekince konulmasına ilişkin rehber, esasen VAHS çekince düzenlemelerinde kendine yer bulması mümkün olmayan, uygulamaya ilişkin sorunları dikkate alarak hazırlanmıştır.¹³³ Yine 2011 yılında tamamlanan ikinci başlık sözleşmenin 73. maddesinde açıkça düzenleme dışında bırakıldığı belirtilen devletlerarası çatışmadan kaynaklı sorunları andlaşmalar bakımından inceleyen silahlı çatışmaların andlaşmalara etkisine dair taslak maddeler

129 Joost Pauwelyn, Ramses A Wessel and Jan Wouters, ‘When Structures Become Shackles: Stagnation and Dynamics in International Lawmaking’ (2014) 25 *European Journal of International Law* 733, 738–743.

130 Helfer and Meyer (n 86) 314.

131 Maurice Kamto, ‘The Working Methods of the International Law Commission’ in United Nations (ed), *Seventy Years of the International Law Commission* (Brill 2021) 204.

132 Keun-Gwan Lee, ‘Recalibrating the Conception of Codification in the Changing Landscape of International Law’ in United Nations (ed), *Seventy Years of the International Law Commission* (Brill 2021) 322–331.

133 Report of the International Law Commission on the work of its sixty-third session, *Yearbook of International Law Commission* 2011, Vol II (Part Three), UN, New York, 2018, ss 35-37, para 1-10.

olmuştur.¹³⁴ 2015 yılında ise andlaşmalar hukukunu ilgilendiren tekrar eden çalışma başlıklardan biri olan en çok gözetilen ulus kaydına ilişkin çalışma grubu nihai raporu beş özet sonuçla birlikte BM Genel Kuruluna sunulmuştur.¹³⁵ 2018 yılına gelindiğinde andlaşmaların yorumlanmasına ilişkin VAHS m. 31 ve 32 düzenlemelerini detaylandıran sonraki anlaşmaların ve uygulamanın andlaşmaların yorumlanmasıyla ilişkisine dair taslak sonuçlar başlığı tamamlanmıştır.¹³⁶ Nihayet 2021 yılında andlaşmaların henüz yürürlüğe girmeden üzerinde anlaşılan belirli hükümlerinin derhal sonuç doğurması konusunda VAHS m. 25 düzenlemesini detaylandırmak ve açıklamak için andlaşmaların geçici uygulanmasına dair rehber tamamlanmıştır.¹³⁷

Andlaşmalar hukuku örneğinden de görüleceği üzere, Komisyon faaliyetleri sonucu ortaya çıkan bazı esnek hukuk metinleri, mevcut bağlayıcı hukuk metinlerinin uygulanmasına yardımcı olacak yönlendirici bir içeriğe sahiptir. Nitekim bu durum, “*sözleşme yoluyla tedvinden bağlayıcı olmayan usullerle tedvine doğru bir geçiş*” biçiminde ifade edilerek özellikle uluslararası hukukun kaynakları bakımından açık, kesin ve öngörülebilir tali kuralların betimlendiği bir süreci belirtmektedir.¹³⁸ O halde salt ana kurallar üretmekten ibaret olmayan, bunların uygulanışına, yorumlanışına veya yürütülüşüne dair tereddütlerini gideren kurallar üretme gerekliliği de yeni dönemdeki değişimin bir nedeni olarak görülebilir.

Komisyonun esnek hukuk metinlerinin ağırlığının arttığı yeni eğiliminin nedenlerinden bir diğeri ise taslak maddelerin taşıdığı güçle alakalıdır. Taslak maddeler lafzının tesis ettiği otorite imasının yeni çalışma başlıklarının içeriğini yansıtmada sebep olabileceği muhtemel olumsuzluklar ve söz konusu yeni başlıklarda sıkça tedricî gelişimin tedvini aşacak biçimde etkili olması nedeniyle isimlendirmede farklılaşmalar kaçınılmaz olmuştur. Taslak maddeler yerine taslak sonuçlar veya ilkeler gibi muhtelif terminolojik tercihler, ilgili çıktının vasfına dair bir belirleme olabileceği gibi Komisyonun uluslararası teamül hukukunu yansıttığı varsayımına hanel getirebilecek yüksek ölçüde tedricî gelişim içeren çalışmalarını ayrıksı tutma amacına da hizmet etmektedir.¹³⁹ Esnek hukuk metinleri, hukukun henüz bir andlaşmaya çevrilme olgunluğuna erişemediği alanlarda elverişli bir zemin hazırlamakta, mevcut kuralları tedvin etmesine rağmen bunların olası gelişimlerine

134 Draft articles on the effects of armed conflicts on treaties with commentaries, Yearbook of the International Law Commission 2011, vol. II, Part Two, 108-109, para 1-2; Bu konuya dair bir inceleme için bkz: Elif Uzun, ‘Uluslararası Hukuk Komisyonunun ‘Silahlı Çatışmaların Andlaşmalara Etkisi Hakkındaki Taslak Maddeler’i Üzerine Betimsel Bir İnceleme’ (2017) 75 Ankara Barosu Dergisi 129.

135 Yearbook of International Law Commission 2015, Vol II, 16.

136 Draft conclusions on subsequent agreements and subsequent practice in relation to the interpretation of treaties, Yearbook of the International Law Commission, 2018, vol. II, Part Two, 23-88.

137 Draft guidelines and draft annex constituting the Guide to Provisional Application of Treaties, with commentaries thereto, Report of the International Law Commission 2021, A/76/10, 69, para 2-3.

138 Danae Azaria, ‘The International Law Commission’s Return to the Law of Sources of International Law’ (2019) 13 FIU Law Review 989, 990, 994-995.

139 Kristina Daugirdas, ‘The International Law Commission Reinvents Itself?’ (2014) 108 American Journal of International Law 79, 80.

ket vurmamakta ve Komisyonun bağlayıcı metinlere nazaran daha kolay üzerinde uzlaşabilmesini sağlamaktadır.¹⁴⁰

Komisyonun yeni eğiliminin yönetsel boyutu da çalışmaların daha kolay yürütülebilmesi ve sonuçlandırılabilmesini sağlamaktadır. Andlaşma yapmak çok zaman ve emek gerektiren, kural olarak etkisi taraflarla sınırlı ve tedricî gelişime daha az elverişli bir süreç iken; esnek hukuk enstrümanları daha kısa sürede, devletleri “ikna” etme mecburiyeti olmadan ve esasen mahkemeler gibi uygulayıcılara destek veren ve böylece gelişime daha fazla açık bir çalışma çıktısıdır.¹⁴¹ Nitekim bir andlaşmaya çevrilmemesine rağmen 2001 tarihli Sorumluluk Maddeleri¹⁴² günümüzde uluslararası yargı organlarının en sık müracaat ettikleri kurallar arasında yer almakta, hatta hâlihazırda pek çok andlaşmanın elde edemediği normatif etkililiğe sahip olmaktadır.¹⁴³ Komisyonun mevcut gündemi, önceki yıllarla karşılaştırıldığında devletlerin daha fazla ayrıştığı, tercihlerinin farklılaştığı konuları içermekte ve bu durum önceki yıllara nazaran daha zor bir tedvin süreci anlamına gelmektedir.¹⁴⁴ Komisyonun çalışmalarına nihai şekli verirken yaşadığı bu değişimin iki temel nedeni olduğu zikredilebilir: Bunlar; günümüzde devletlerin çok taraflı andlaşma yapmak üzere uluslararası toplantılar düzenleme isteğinin azalması ve normların içeriğine dair belirgin görüş farklılıklarıdır.¹⁴⁵

Esnek hukukun siyasî müzakerelerle biçimlendirilen andlaşmalara göre avantajları arasında bilhassa teknik ve bürokratik yönü daha ağır basan alanlarda siyasî etkiyi aza indirmesi, katı biçimde benimsemesi gereken andlaşmaların yerine öncesinde bu kuralların “denenmesine” imkân tanınması da sayılabilir.¹⁴⁶ Böylece Komisyon, taslak maddeler dışındaki çıktılara yönelerek olağan çalışma sürecinde karşılaşılabilecek kurumsal zorlukları aşabilmekte, hatta çalışmayacağı başlıkları gündemine alabilmektedir.¹⁴⁷ Bunun sonucunda normatif gücü taslak maddeler kadar olmayan fakat yönlendirici ve açıklayıcı etkisi bulunan çıktılar vücut bulmaktadır.

Nitekim Komisyonun nüfuzu uluslararası mahkemelerin, tahkim heyetlerinin, andlaşmalara bağlı kurulan organların, akademik yayınların, gerek hükümetlerarası

140 Baylis (n 40) 1011–1012.

141 Cogan (n 85) 12.

142 BM Genel Kurulu, Responsibility of States for internationally wrongful acts, UN Doc A/RES/56/83, 28 Ocak 2002.

143 Sadece 2001-2016 yılları arasında Sorumluluk Maddelerine 163 davada 392 atıf yapılmış, bu yoğun ilgi üzerine BM Genel Kurulu önceleri tüm sorumluluk maddelerine atıfları derlemesini talep ettiği Genel Sekreterden daha ayrıntılı biçimde her bir maddeye tekil biçimde yapılan atıfları derlemesini talep etmiştir. Söz konusu derlemeler için bkz: Compilation of decisions of international courts, tribunals and other bodies, Report of the Secretary-General, UN Doc A/74/83, 23 Nisan 2019; UN Doc A/71/80, 21 Nisan 2016; UN Doc A/68/72, 30 Nisan 2013; UN Doc A/65/76, 30 Nisan 2010; UN Doc A/62/62, 1 Şubat 2007.

144 Helfer and Meyer (n 86) 313.

145 ibid 305–308.

146 Baylis (n 40) 1013.

147 Kamto (n 131) 206.

gerekse hükümetler dışı örgütlerin işleyişinde görülmektedir.¹⁴⁸ Başta Uluslararası Adalet Divanı (UAD) olmak üzere uluslararası mahkemeler, bilhassa uluslararası teamül hukuku kurallarını tespit etmek için meşakkatli bir tarama süreci yerine Komisyon çalışmalarını kullanmayı yeğlemektedirler.¹⁴⁹ Keza farklı mahkemelerin de benzer biçimde ya ilave bir gerekçeye ihtiyaç duymaksızın Komisyon çalışmalarına atıf yaparak hüküm tesis ettikleri¹⁵⁰ ya da nitelendirme ve gerekçelendirme aşamasında bu çalışmalardan faydalandıkları görülmektedir.¹⁵¹ Komisyon tarafından üretilen esnek hukuk metnlerinin devletler için benzer konularda bir ilham kaynağı ve örnek olarak kullanılmasının yanında farklı alanlarda ortaya çıkan belirsizlikleri gideren birer araç olarak da değerlendirildiği görülmektedir.¹⁵²

Esnek hukuk metnlerine yönelmenin Komisyonun mevcudiyetine dair olumsuz görüşlere bir cevap olarak da düşünülmesi mümkündür. Devletlerin Komisyon çalışmalarına dayanan andlaşmaları yapma ve bunlara taraf olma isteklerindeki azalmadan beslenerek Komisyonun işlevini ve faydasını sorgulayan muhtelif eleştirilere cevaben üretilen söz konusu yeni metinler ve bunların hukukî etkileri, Komisyonun hâlâ bir amacı ve rolü olan bir organ olduğunu göstermektedir.¹⁵³ Komisyonun eskisi kadar çok andlaşmaya evrilen taslaklar sunmaması etkililiğine ve otoritesine ilişkin bir sorundan ziyade, günümüzde devletlerin uluslararası işbirliğini farklı enstrümanlarla ilerletmek ve biçimlendirmek istemeleriyle de alakalıdır. Komisyon da tasarı maddeler yayımlamak yerine “andlaşma dışı çıktılar” adı verilen nihai ilkeler, rehber ilkeler vb. sonuçlar ile söz konusu eğilime ayak uydurmaktadır. Fakat böyle bir yönelim, devletler tarafından BM nezdinde seçilen kişilerce yürütülen Komisyon faaliyetleri bakımından bazı değişiklikleri gerektirmektedir. Komisyonun çalışma başlıkları itibarıyla devletler dışında kalan birimleri daha çok ilgilendiren veya etkileyen konulara yönelmiş olması, bu birimlerle daha fazla iletişim halinde olmasını ve başta uluslararası örgütler olmak üzere, farklı kişi ve kurumların daha aktif biçimde katkı bulunabileceği bir çalışma yöntemini gerekli kılmaktadır.¹⁵⁴

O halde, Komisyonun esnek hukuk metnlerine daha fazla mesai sarf etmesini uluslararası toplumun neredeyse tamamının teveccühünü gören çok taraflı andlaşma taslakları ürettiği “altın çağına” nazaran bir otorite veya güç zayıflaması olarak görmek

148 Baylis (n 40) 1016–1018.

149 Peter Tomka, ‘Custom and the International Court of Justice’ (2013) 12 *The Law & Practice of International Courts and Tribunals* 195, 197–198; Sadece nihai metinler değil, bunların şerhleri de farklı aşamalarda uluslararası yargılamada etkili olmaktadır. Örnekler için bkz: Danae Azaria, ‘The Working Methods of the International Law Commission: Adherence to Methodology, Commentaries and Decision-Making’ in United Nations (ed), *Seventy Years of the International Law Commission* (Brill 2021) 178–181.

150 Örnekler için bkz: de Chazournes (n 1) 150.

151 AİHM bakımından bir inceleme için bkz: Ineta Ziemele, ‘The Functions of the International Law Commission: Identifying Existing Law or Proposing New Law?’ in United Nations (ed), *Seventy Years of the International Law Commission* (Brill 2021) 271–276.

152 Örnekler üzerinden bu durumu değerlendiren bir çalışma için bkz: de Chazournes (n 1) 143–146.

153 Cogan (n 85) 286; Murphy (n 84) 33–34.

154 Daugirdas (n 139) 81.

doğru olmayacaktır.¹⁵⁵ Söz konusu metinlerin “ikinci sınıf” veya düşük etkili sanılması hatası, az sayıda devletin taraf olmayı tercih ettiği ve tereddütle yaklaşılan andlaşma taslaklarına nazaran daha fazla normatif etki oluşturabilme ihtimali karşısında iyice belirginleşmektedir.¹⁵⁶ Bunun yerine Komisyonun yeri ve zamanı geldiğinde değişime ayak uydurmanın da ötesine geçip, değişimi yönlendirme ve hatta belirli durumlarda klasik uluslararası hukuk yöntemlerine uygun olarak bu eğilimleri şekillendirme çabası olarak değerlendirilmek mümkündür.¹⁵⁷

C. Yapısal Denge Arayışı

UHK kurulduğunda üye sayısı 15 olarak kararlaştırılmıştır. Fakat yıllar içinde BM’nin üye sayısının artmasına paralel olarak Komisyonun yapısı da değişmiştir. Üye sayısı önce 1956’da 21’e, ardından 1961’de 25’e, nihayet 1983’te 34’e çıkarılmıştır.¹⁵⁸ Üye sayısındaki artış sadece devlet sayısındaki niceliksel artışa bir yanıt vermenin yanında, Statü madde 8’de geçen Komisyon üyelerinin belli başlı uygarlık biçimlerinin ve başlıca hukuk düzenlerinin temsilini sağlaması kuralına uygun biçimde bölgesel kota düzenlemesi yapılmasıyla desteklenmiştir. Buna göre; 8 üye Afrika devletleri, 7 üye Asya-Pasifik devletleri, 3 üye Doğu Avrupa devletleri, 6 üye Latin Amerika ve Karayipler devletleri, 8 üye ise Batı Avrupa ve diğer devletlerin uyrukluğundan seçilecektir ve kalan 2 üyenin ilkinin uyruğu Afrika ve Doğu Avrupa, ikincisinin ise Asya-Pasifik ile Latin Amerika ve Karayipler arasında rotasyona tâbi olacaktır.¹⁵⁹ Nitekim hem Statü uyarınca üyelerin yetkin uluslararası hukukçular olması hem de farklı coğrafya ve hukuk düzenlerini temsil etmeleri arasında bir denge kurma amacının gerçekleştiği hâlihazırdaki Komisyon üye dağılımında görebilmek mümkündür. Akademisyen, diplomat ve hukuk danışmanı gibi farklı mesleklere mensup ve farklı unvanları haiz olan mevcut üyelerin hem doktriner uzmanlığa hem de uygulama tecrübesine sahip oldukları görülmektedir.¹⁶⁰

Üyelerin seçilmesine ilişkin yukarıda ifade edilen yapısal denge kurmayı amaçlayan örneklere Komisyonun çalışmalarına yön veren kişiler, yani komisyon memurları, bakımından kurulmaya çalışılan dengeyi de eklemek gerekir. Çalışmanın başında belirtildiği üzere her yıllık çalışma takvimi o oturumu yönetecek ve yönlendirecek

155 Pavel Šturma, ‘Concluding Remarks by Pavel Šturma: The International Law Commission and Its Impact: Some Comments’ in The United Nations (ed), *Seventy Years of the International Law Commission* (Brill 2021) 157–162.

156 Christian Tomuschat, ‘The International Law Commission - An Outdated Institution’ (2006) 49 *German Yearbook of International Law* 77, 104.

157 Rodiles (n 128) 131–132.

158 BM Genel Kurulu, UNGA Res 1103 (XI) (18 December 1956); UNGA Res 1647 (XVI) (6 November 1961); UNGA Res 36/39 (18 November 1981).

159 BM Genel Kurulu, UNGA Res 36/39 (18 November 1981) para 3. 2021 yılında yapılan son seçimlerde Türkiye’nin aday olan Nilüfer Oral, Batı Avrupa ve diğer devletler grubundan ikinci kez seçilmiştir (UHK resmi internet adresindeki bilgi için bkz: <https://legal.un.org/ilc/elections/2021election_outcome.shtml> Erişim Tarihi 08 Kasım 2022).

160 1 Ocak 2023 ile 31 Aralık 2027 tarihleri arasında görev yapacak üyeler için 2021 yılında yapılan seçimlerin sonuçları ve seçilen üyelerin özgeçmiş bilgileri için Komisyon resmi internet sitesindeki şu adrese bakılabilir: <https://legal.un.org/ilc/elections/2021election_outcome.shtml> Erişim Tarihi 30 Aralık 2022.

kişilerin belirlenmesiyle başlamaktadır. Başkan, Başkan Yardımcıları, Taslak Komitesi Başkanı, Genel Raportörden müteşekkil Büronun üyelerinin belirlenmesi, bu konuda ilk dikkat çeken husustur. Komisyonun çalışma programını, çalışma yöntemlerini ve teşkilatlanmasını değerlendirme yetkisini haiz olan söz konusu memurların belirlenmesinde yine üye seçimine yön veren bölgesel temsilde denge kurma gerekliliği etkili olmaktadır. Sayılan beş memurun belirlenmesi, beşe ayrılan bölgesel kümeler arasından her bir grubun bir kişiyle temsil edilmesi esasıyla işlemektedir.¹⁶¹ Örneğin 2022 yılı oturumunda görev alan Büro üyelerinin ait olduğu bölgesel kümeler şöyledir: Başkan, Afrika; Birinci Başkan Yardımcısı, Batı Avrupa; İkinci Başkan Yardımcısı, Latin Amerika ve Karayipler; Taslak Komitesi Başkanı, Asya Pasifik; Genel Raportör, Doğu Avrupa.¹⁶²

Büro üyelerinin belirlenmesindeki bölgesel temsil esası, aynı zamanda her yıl rotasyona tâbidir. Son beş yılda gerçekleşen değişimleri bir tablo olarak şöyle gösterilebilir:

Tablo 2. Büro üyelerinin yıllara göre bağlı oldukları bölgesel kümeler (2017-2022)						
	2017 ¹⁶³	2018 ¹⁶⁴	2019 ¹⁶⁵	2020 ¹⁶⁶	2021 ¹⁶⁷	2022 ¹⁶⁸
Başkan	Batı Avrupa	Latin Amerika ve Karayipler	Doğu Avrupa	-	Asya Pasifik	Afrika
Birinci Başkan Yardımcısı	Latin Amerika ve Karayipler	Doğu Avrupa	Asya Pasifik	-	Afrika	Batı Avrupa
İkinci Başkan Yardımcısı	Afrika	Asya Pasifik	Batı Avrupa	-	Doğu Avrupa	Latin Amerika ve Karayipler
Taslak Komitesi Başkanı	Asya Pasifik	Afrika	Latin Amerika ve Karayipler	-	Batı Avrupa	Asya Pasifik
Genel Raportör	Doğu Avrupa	Batı Avrupa	Afrika	-	Latin Amerika ve Karayipler	Doğu Avrupa

Görülebileceği üzere olağan çalışma şartlarında her bölgesel grubun bir memurluğa sahip olduğu ve sonraki yıllarda el değiştirmesinin benimsendiği bir uygulama söz konusudur. Böylece beş yıllık süre içerisinde her bölgesel küme Komisyonun işleyişini yöneten memurlukların hepsinde görev almış bulunmaktadır. 2022 yılında Taslak

161 Secretariat of the International Law Commission (n 74) 37.

162 2022 yılında görev yapan Büro üyeleri şöyledir: Başkan Dire D. Tladi (Güney Afrika), Birinci Başkan Yardımcısı Michael Wood (Birleşik Krallık) İkinci Başkan Marcelo Vázquez-Bermúdez (Ekvator), Taslak Komitesi Başkanı Ki Gab Park (Kore Cumhuriyeti), Genel Raportör Pavel Šturma (Çek Cumhuriyeti). (RILC 2022, Un Doc A/77/10, 2, para 3.)

163 Report of the International Law Commission 2017, UN Doc A/72/10, 2, para 3.

164 Report of the International Law Commission 2018, UN Doc A/73/10, 2, para 4.

165 Report of the International Law Commission 2019, UN Doc A/74/10, 2, para 3.

166 COVID-19 pandemisi nedeniyle Komisyonun 72. oturumu sonraki yıla ertelenmiştir. (BM Genel Kurulu, UNGA A/RES/75/135 (22 December 2020); UNGA Res 74/545 (2 April 2020); UNGA Res 74/559 (23 July 2020).

167 Report of the International Law Commission 2021, 2, para 4.

168 Report of the International Law Commission 2022, UN Doc A/77/10, 2, para 3.

Komitesi Başkanı ve Genel Raportör seçimlerinde görülen istisnâî durumun nedeni her iki grubun özel olarak görev değişiminde anlaşmaları olmuş, bu nedenle olağan uygulamadan sapılmıştır.¹⁶⁹ O halde gerek üye seçimi gerekse bu üyelerin yaptıkları görev bakımından coğrafi denge çabasının başarıya ulaştığı ifade edilebilir.

Komisyonun gerekli yapısal dengeyi kurmakta başarılı olamadığı örneklerden biri olarak Özel Raportör belirlenmesinde belirli coğrafya ve hukuk düzenlerinin ağırlığı sayılabilir. Yukarıda da belirtildiği üzere Komisyon çalışmalarının iskeleti Özel Raportörlerce kurulmakta, çalışmalar ilgili raporlar üzerinden detaylı teknik ve içerik incelemeye tâbi olmaktadır. Komisyon çalışmaları açısından bu derece önemli olan Özel Raportörlük atamalarında önceki paragraflarda zikredilen hassasiyetlerin ön planda tutulması da yine hem Komisyonun görevi hem de kurumsal niteliği düşünüldüğünde bir beklentiden ötede bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

2022 yılı sonu itibarıyla atanan 64 Özel Raportörden 32’si Batı Avrupa ve diğer devletler, 10’u Latin Amerika ve Karayipler, 10’u Doğu Avrupa, 7’si Afrika ve 5’i ise Asya Pasifik bölgesel kümesinden olmuştur.¹⁷⁰ Üye dağılımıyla kıyaslandığında 34 üyenin 8’inin uyrukluğuna denk gelen Batı Avrupa kümesi, Özel Raportör atamalarında oransal bakımdan iki kat daha fazla temsil edilmiş görünmektedir. Son tahlilde, Batı ve Doğu Avrupa kümelerine dâhil olan üyelerin Özel Raportör atamalarında baskınlığını gösteren bu veriler açık bir dengesizlik barındırmaktadır. Keza söz konusu Özel Raportörlerin üye dağılımı dikkate alındığında Anglo-Sakson gelenek gibi belirli hukuk geleneklerinin üye dağılımına nazaran daha fazla temsil edilmesi de Statü’nün “*belli başlı uygarlık biçimlerinin ve başlıca hukuk düzenlerinin temsilinin sağlanmasını*” esas alan düzenlemesiyle bağdaşmamaktadır.¹⁷¹

İkinci başarısızlık örneği olarak üyelerin cinsiyeti dağılımındaki orantısızlık gösterilmektedir. Yetmiş yılı aşan faaliyet süresi boyunca Komisyonun toplam kadın üye sayısının sadece yedi olması eleştirilmektedir.¹⁷² Şüphesiz bu eleştiri Komisyondan ziyade aday gösterme ve seçme süreçlerini yöneten BM üyesi devletlere yönelmektedir.

Sonuç

Uluslararası Hukuk Komisyonunun kuruluşundan itibaren geçirdiği değişimleri farklı ihtiyaçların ve taleplerin dengelenmesi üzerinden değerlendiren bu çalışma,

169 2022 tarihli 73. oturumun açılış toplantısı olan 3564. toplantıda Komisyon başkanı seçilen Dire D. Tladi bu durumu iki bölgesel küme arasında kararlaştırılan değişimden kaynaklandığını belirtmiştir. Komisyonun tutanaklarına yansımayan bu bilgiye toplantının video kaydının 07:34-08:02 zaman aralığında erişilebilir. Kayıt için bkz: 3564th meeting, 73rd session of the International Law Commission, <<https://media.un.org/en/asset/k19/k19tfdx6uj>> Erişim Tarihi 07 Şubat 2023.

170 UHK resmi internet sitesindeki Özel Raportör listesi ve görev süreleri için şu adrese bakınız: <<https://legal.un.org/ilc/guide/annex3.shtml>> Erişim Tarihi 20 Şubat 2023. 2016 yılına kadar verileri değerlendiren bir çalışma için bkz: Mónica Pinto, ‘The Authority and the Membership of the Commission in the Future’ in United Nations (ed), *Seventy Years of the International Law Commission* (Brill Nijhoff 2021) 369–371.

171 UHK Statüsü madde 8; ibid 371.

172 ibid 369–370.

söz konusu değişimlerin aynı zamanda Komisyonun hem parçası olduğu kurum hem de muhtemel muhatapları tarafından kabul ve itibar görmesinde de etkili olduğunu göstermeye çalışmıştır. Komisyonun hukuksal istikrar ve değişim arasındaki dengeyi kurma çabası, işlevsel bir değişimle sonuçlanmış ve hukukun tedvini ile tedrici gelişimini birlikte işleyen bir yöntemin yerleşik uygulama olmasını sağlamıştır.

Uluslararası düzenin farklılaşan zemininin ve çeşitlenen devlet tercihlerinin etkisini belirgin biçimde hissettirdiği yirmi birinci yüzyılla birlikte, Komisyon, gereksinim duyulan normatif rehberliği esnek hukuku önceleyen çalışmalarla gidermeye çalışmıştır. Uluslararası hukuk düzeninin ana alanlarının tedvin edilmiş olması ve andlaşma yapmaya önceki dönemler kadar istekli olunmaması gibi nedenlerle taslak maddeler üretme ve bunların bir andlaşmaya çevrilmesini tavsiye etme biçimindeki olağan uygulama değiştirilmiştir. Komisyon farklı nihai şekillere yönelerek hem önceki çalışmalarını tamamlama ve detaylandırma imkânına hem de yeni uluslararası ilişki alanlarının olgunluğuna göre farklı biçimleri kullanabilme imkânına kavuşmuştur. Devletlerin daha az muhalefetiyle karşılaşan esnek hukuk metinleri üretme eğilimi, çalışma programının da genişlemesine yardımcı olmuştur. Bağlayıcı hukuk metinleri yerine esnek hukuk metinlerine kayan mesai ağırlığı, Komisyonun yönlendirici ve tamamlayıcı rolünü güçlendirmesi için bir fırsat olmuştur.

Nihayet Komisyonun geçirdiği yapısal değişim incelendiğinde -eksiklikler bulunmakla beraber- bölgesel temilde dengenin kurulması gerekliliği hem üye sayısının artması hem de rotasyona tâbi bir yönetim anlayışının yerleşmesiyle sonuçlanmıştır. Sayılan bu değişimler sonucunda Komisyon, uluslararası hukukun gelişimindeki ve güçlenmesindeki önemli rolünü korumaya devam etmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yaza bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Bibliyografya/Bibliography

Akdoğan E, 'Pratisyenin Alet Kutusu: Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun Kılavuzu ve Uluslararası Andlaşmalarda Çekinceler' (2017) 5 Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 19.

Aksar Y, *Temel Metinler ve Davalarla Uluslararası Hukuk* (2. Baskı, Seçkin 2021).

Azaria D, 'The International Law Commission's Return to the Law of Sources of International Law' (2019) 13 FIU Law Review 989.

—, 'The Working Methods of the International Law Commission: Adherence to Methodology, Commentaries and Decision-Making' in United Nations (ed), *Seventy Years of the International Law Commission* (Brill 2021).

- Başaran HR, *Uluslararası Tahkim* (On İki Levha Yayıncılık 2014).
- Baylis E, 'The International Law Commission's Soft Law Influence' (2019) 13 *FIU Law Review* 1007.
- Bozkurt E, 'Ulaşım Elverişli Olmayan Akarsular'ın Hukuki Rejimi ile İlgili Görüşler ve Uluslararası Hukuk Komisyonu 1994 Taslağı' [1995] Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 201.
- Büyük ME, 'Uluslararası Hukuk Komisyonunun "Hukukun Genel İlkeleri" Çalışması ve Güncel Gelişmelere Dair Bir Değerlendirme' (2022) 42 *Public and Private International Law Bulletin* 403.
- Cogan JK, 'The Changing Form of the International Law Commission's Work' in Roberto Virzo and Ivan Ingravallo (eds), *Evolutions in the Law of International Organizations* (Brill Nijhoff 2015).
- Crawford J, 'The Progressive Development of International Law: History, Theory and Practice' in Denis Alland and others (eds), *Unity and Diversity of International Law* (Martinus Nijhoff 2014).
- Daugirdas K, 'The International Law Commission Reinvents Itself?' (2014) 108 *American Journal of International Law* 79.
- de Chazournes LB, 'The International Law Commission in a Mirror—Forms, Impact and Authority' in United Nations (ed), *Seventy Years of the International Law Commission* (Brill 2021).
- Ekşi N, 'ILC'nin "Yabancıların Sınırdışı Edilmesine İlişkin 2014 Taslak Kuralları"nın Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleriyle Mukayesesi ve Bu Kuralların Türkçe Tercümesi' (2016) 33 *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni* 1.
- Emir N, 'Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun "Uluslararası Örf Ve Âdet Hukukunun Belirlenmesine İlişkin Taslak Sonuçlar" Metni Çerçevesinde Uluslararası Örgütlerin Uluslararası Örf Ve Âdet Hukukuna Etkisi' (2020) 11 *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 665.
- Erkiner HH, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu* (On İki Levha Yayıncılık 2010).
- Ernest Petrič, 'Presentation by Ernest Petrič' in United Nations (ed), *Seventy Years of the International Law Commission* (Brill 2021).
- Fleischhauer C-A and Simma B, 'Article 13' in Bruno Simma and others (eds), *The Charter of the United Nations: A Commentary*, vol 1 (3rd Edition, Oxford University Press 2012).
- Guedich H, 'Challenges of Codification for the International Law Commission in a Changing Landscape of International Law' in United Nations (ed), *Seventy Years of the International Law Commission* (Brill 2021).
- Güneysu G, 'Uluslararası Hukuk Kuramı Açısından Global İdare Hukuku -Bir Girizgah-' (2016) 6 *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 287.
- Helfer LR and Meyer T, 'The Evolution of Codification: A Principal-Agent Theory of the International Law Commission's Influence' in Curtis A Bradley (ed), *Custom's Future: International Law in a Changing World* (Cambridge University Press 2016).
- Kamto M, 'The Working Methods of the International Law Commission' in United Nations (ed), *Seventy Years of the International Law Commission* (Brill 2021).
- Kaya İ, *Uluslararası Hukukta Temel Belgeler* (3. Baskı, Seçkin 2016).
- Korkmaz Sürer M, '1966 Andlaşmalar Hukuku Taslak Maddeleri ve Şerhi' (2019) 4 *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 35.
- Lee K-G, 'Recalibrating the Conception of Codification in the Changing Landscape of International Law' in United Nations (ed), *Seventy Years of the International Law Commission* (Brill 2021).

- Meray SL, 'Birleşmiş Milletler Devletler Hukuku Komisyonunun Altı Yılı' (1954) 9 Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 171.
- , 'Devletler Hukuku Komisyonunun Çalışmalarına Devletlerin Gösterdiği İlgi' (1955) 10 Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 202.
- , *Devletler Hukukuna Giriş (Birinci Cilt)* (Üçüncü Bası, AÜSBF Yayınları 1968).
- Murphy SD, 'Codification, Progressive Development, or Scholarly Analysis? The Art of Packaging the ILC's Work Product' in Maurizio Ragazzi (ed), *Responsibility of International Organizations* (Martinus Nijhoff 2013).
- Negishi Y, 'The International Law Commission Celebrating Its 70th Anniversary: Dresser le bilan pour l'avenir "à venir"' (2018) 7 ESIL Reflection.
- Oral N, 'The International Law Commission and the Progressive Development and Codification of Principles of International Environmental Law' (2019) 13 FIU Law Review 1075.
- Özman MA, 'Devletler Hukukunda Müeyyide' (Yayımlanmamış Doçentlik Eseri, Ankara Üniversitesi 1974).
- Özturanlı B, 'Uluslararası Hukuk Komisyonu Çalışmaları Çerçevesinde Uluslararası Andlaşmalara Getirilen Çekincelere İlişkin Hukuki Rejim' (2012) 11 İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 471.
- Pauwelyn J, Wessel RA and Wouters J, 'When Structures Become Shackles: Stagnation and Dynamics in International Lawmaking' (2014) 25 European Journal of International Law 733.
- Pazarıcı H, *Uluslararası Hukuk Dersleri: 3. Kitap* (6. Baskı, Turhan Kitabevi 2019).
- Pellet A, 'Responding to New Needs through Codification and Progressive Development' in Vera Gowlland-Debbas (ed), *Multilateral Treaty-Making* (Springer 2000).
- Pinto M, 'The Authority and the Membership of the Commission in the Future' in United Nations (ed), *Seventy Years of the International Law Commission* (Brill Nijhoff 2021).
- Reçber K, *Uluslararası Hukuk* (4. Baskı, Dora Yayınları 2020).
- Rim Y, 'Reflections on the Role of the International Law Commission in Consideration of the Final Form of Its Work' (2020) 10 Asian Journal of International Law 23.
- Rodiles A, 'The International Law Commission and Change: Not Tracing but Facing It' in United Nations (ed), *Seventy Years of the International Law Commission* (Brill 2021).
- Secretariat of the International Law Commission, 'Introduction' in The United Nations (ed), *Seventy Years of the International Law Commission* (Brill Nijhoff 2021).
- Šturma P, 'Concluding Remarks by Pavel Šturma: The International Law Commission and Its Impact: Some Comments' in The United Nations (ed), *Seventy Years of the International Law Commission* (Brill 2021).
- Tladi D, 'Codification, Progressive Development, New Law, Doctrine, and the Work of the International Law Commission on Peremptory Norms of General International Law (Jus Cogens): Personal Reflections of the Special Rapporteur' (2019) 13 FIU Law Review 1150.
- Tomka P, 'Custom and the International Court of Justice' (2013) 12 The Law & Practice of International Courts and Tribunals 195.
- Tomuschat C, 'The International Law Commission - An Outdated Institution' (2006) 49 German Yearbook of International Law 77.

- Tütüncü A, ‘Milletlerarası Hukuk Komisyonu’nun 53’üncü Oturumunda Kabul Edilen 2001 Tarihli Taslak Çerçevesinde Tehlikeli Faaliyetlerden Kaynaklanan Sınır Aşan Zararın Önlenmesi Sorununa Bir Bakış’ (2011) 22 Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni 889.
- Tütüncü AN, Dal U and Azaklı Köse M, *Milletlerarası Sınır Aşan Akifer Hukuku* (Beta Yayınevi 2018).
- Tütüncü AN, Dal U and Singil N, *Tehlikeli Faaliyetlerden Doğan Sınır Aşan Zarardan Kaynaklanan Sorumluluğun Paylaştırılmasına İlişkin Milletlerarası Hukuk* (Beta Basım Yayın 2021).
- United Nations (ed), *The Work of the International Law Commission*, vol I (Ninth Edition, United Nations 2017).
- (ed), *The Work of the International Law Commission*, vol II (Ninth Edition, United Nations 2017).
- Ünyılmaz H, ‘Uluslararası Hukukun Kuvvet Kullanılmaksızın Cebriliği’ (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi 2022).
- Uzun E, ‘Uluslararası Hukuk Komisyonu’nun “Andlaşmalara Çekince İleri Sürülmesi İçin Uygulama Rehberi” Üzerine Betimsel Bir İnceleme’ (2013) 12 Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 185.
- , ‘Uluslararası Hukuk Komisyonunun ‘Silahlı Çatışmaların Andlaşmalara Etkisi Hakkındaki Taslak Maddeler’i Üzerine Betimsel Bir İnceleme’ (2017) 75 Ankara Barosu Dergisi 129.
- , *Milletlerarası Hukuka Aykırı Eylemlerinden Dolayı Devletin Sorumluluğu* (3. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2021).
- Voulgaris N, ‘The International Law Commission and Politics: Taking the Science Out of International Law’s Progressive Development’ (2022) 33 European Journal of International Law 761.
- Ziemele I, ‘The Functions of the International Law Commission: Identifying Existing Law or Proposing New Law?’ in United Nations (ed), *Seventy Years of the International Law Commission* (Brill 2021).

EK: ULUSLARARASI HUKUK KOMİSYONU STATÜSÜ'NÜN¹⁷³ TÜRKÇE ÇEVİRİSİ

Madde 1

1. Uluslararası Hukuk Komisyonunun hedefi uluslararası hukukun tedricî gelişimini ve tedvinini desteklemektir.
2. Komisyonun aslı çalışma alanı uluslararası kamu hukuku olmakla beraber uluslararası özel hukuk alanına girmekten men edilmemiştir.

BÖLÜM I

ULUSLARARASI HUKUK KOMİSYONUNUN TEŞEKKÜLÜ

Madde 2¹⁷⁴

1. Komisyon, uluslararası hukuk alanındaki yetkinliği kabul görmüş otuz dört üyeden oluşur.
2. Aynı Devletin birden fazla vatandaşı [aynı zamanda] Komisyonun üyesi olamaz.
3. Çifte vatandaşlık durumunda, bir aday medeni ve siyasi haklarını olağan biçimde kullandığı Devletin vatandaşı addedilir.

Madde 3

Komisyon üyeleri, Birleşmiş Milletler Üyesi Devletlerin Hükûmetleri tarafından gösterilen aday listelerinden Genel Kurulca seçilir.

Madde 4

Her Üye [devlet], ikisi kendi vatandaşı ve diğer ikisi başka bir Devletin vatandaşı olmak üzere en fazla dört aday gösterebilir.

Madde 5

Adayların isimleri, seçimin yapılacağı yıl 1 Haziran'a kadar Hükûmetler tarafından yazılı olarak Genel Sekretere bildirilir, ancak bir Hükûmet istisnaî hallerde 1 Haziran'dan önce gösterdiği bir adayın yerine başka bir adayı Genel Kurulun [toplantılarının] başlamasına otuz gün kalmadan önce bildirebilir.

¹⁷³ BM Genel Kurulu tarafından 174 (II) sayılı ve 21 Kasım 1947 tarihli kararlar benimsenmiştir. Yine Genel Kurul tarafından 485 (V) sayılı ve 12 Aralık 1950 tarihli karar, 984 (X) sayılı ve 3 Aralık 1955 tarihli karar, 985 (X) sayılı ve 3 Aralık 1955 tarihli karar ve 36/39 sayılı ve 18 Kasım 1981 tarihli kararlar değiştirilmiştir.

¹⁷⁴ Madde metni BM Genel Kurulunun 36/39 sayılı ve 18 Kasım 1981 tarihli kararıyla değiştirilmiştir.

Madde 6

Genel Sekreter, aday gösteren Hükümetçe bildirilmiş aday isimlerinin yanı sıra aday öz geçmişlerini, mümkün olan en kısa sürede Üye Devlet Hükümetlerine iletir.

Madde 7

Genel Sekreter, yukarıda madde 3'te atf yapılan, usulüne uygun biçimde aday gösterilmiş tüm isimleri alfabetik sırayla içeren listeyi hazırlar ve seçimde kullanılmak üzere Genel Kurula sunar.

Madde 8

Seçimde, seçmenler, Komisyona seçilecek kişilerin bireysel olarak gerekli nitelikleri taşımaları gerektiğini ve bir bütün olarak Komisyonda dünyanın belli başlı uygarlık biçimlerinin ve başlıca hukuk düzenlerinin temsilinin sağlanması gerektiğini göz önünde bulunduracaklardır.

Madde 9¹⁷⁵

1. Her bir bölgesel küme için belirlenen azami sayıya kadar adaylardan, hazır bulunan ve oylamaya katılan Üyelerin oylarının salt çoğunluğundan az olmamak kaydıyla, en fazla oyu alanlar seçilir.

2. Aynı Devletin birden fazla vatandaşının seçilmek için yeterli oyu almaları durumunda, en çok oyu almış olan seçilir, oyların eşit olması durumunda ise daha yaşlı olan veya en yaşlı olan aday seçilir.

Madde 10¹⁷⁶

Komisyon üyeleri beş yıl için seçilirler. Yeniden seçilebilmeleri mümkündür.

Madde 11

Boşalan üyelikler, yukarıda 2. ve 8. maddelerde yer alan hükümlere uygun şekilde, Komisyonun kendisi tarafından doldurulur.

Madde 12¹⁷⁷

Komisyon, Cenevre'deki Birleşmiş Milletler Avrupa Ofisinde konumlanacaktır. Ancak Komisyon, Genel Sekretere danıştıktan sonra, başka yerlerde toplanabilme hakkına da sahiptir.

---

175 Madde metni BM Genel Kurulunun 36/39 sayılı ve 18 Kasım 1981 tarihli kararıyla değiştirilmiştir.

176 Madde metni BM Genel Kurulunun 985 (X) sayılı ve 3 Aralık 1955 tarihli kararıyla değiştirilmiştir.

177 Madde metni BM Genel Kurulunun 984 (X) sayılı ve 3 Aralık 1955 tarihli kararıyla değiştirilmiştir.

Madde 13¹⁷⁸

Komasyon üyelerinin yol masrafları karşılanır ve miktarı Genel Kurul tarafından belirlenen özel bir ödenek de alırlar.

Madde 14

Genel Sekreter, imkânı ölçüsünde, Komasyonun görevini yerine getirebilmek için talep edeceği personel ve hizmetleri karşılar

BÖLÜM II

ULUSLARARASI HUKUK KOMİSYONUNUN İŞLEVLERİ

Madde 15

Aşağıdaki maddelerde, “uluslararası hukukun tedricî gelişimi” ifadesi, kolaylık sağlaması için, uluslararası hukuk tarafından henüz düzenlenmeyen konularda veya hukukun devlet uygulamalarında henüz yeterince gelişmediği durumlara ilişkin sözleşme taslakları hazırlamak anlamında kullanılmaktadır. Benzer biçimde, “uluslararası hukukun tedvini” ifadesi, kolaylık sağlaması için, hâlihazırda yaygın devlet uygulamasının, emsalin ve öğretinin bulunduğu alanlarda uluslararası hukuk kurallarının daha kesin tertip ve sistematize edilmesi anlamında kullanılmaktadır.

ULUSLARARASI HUKUKUN TEDRICÎ GELİŞİMİ

Madde 16

Genel Kurul, uluslararası hukukun tedricî gelişimi için bir öneriyi Komasyona havale ettiğinde, Komasyon ana hatlarıyla aşağıdaki usulü izler:

- (a) Üyelerinden birini Raportör olmak üzere atar;
- (b) Bir iş planı tertip eder;
- (c) Hükûmetlere bir anket gönderir ve iş planına dâhil olan ögeler hakkında, belirlenmiş bir süre içinde, veri sağlamaya ve bilgi vermeye davet eder;
- (d) Üyelerinden bazılarını, söz konusu ankete verilen cevaplar alınana kadar, taslakların hazırlanmasında Raportörle çalışmak üzere atayabilir.
- (e) Bilimsel kuruluşlar ve uzman bireylere danışabilir; bu uzmanların Birleşmiş Milletler Üyelerinin vatandaşı olması zorunluluğu yoktur. Genel Sekreter gerektiğinde

178 Madde metni BM Genel Kurulunun 485 (V) sayılı ve 12 Aralık 1950 tarihli kararıyla değiştirilmiştir.

ve bütçe imkanları dahilinde söz konusu uzmanlara danışmanın masraflarını karşılayacaktır.

(f) Raportör tarafından teklif edilen taslakları değerlendirir.

(g) Komisyon bir taslağın tatminkâr olduğunu değerlendirdiğinde, Genel Sekreterden onu bir Komisyon belgesi olarak yayımlamasını ister. Sekreterlik, Komisyon tarafından uygun olduğu değerlendirilen açıklamaların ve destekleyici materyalin eşlik edeceği belgeye, gereken tüm aleniyeti sağlar. Söz konusu yayım, yukarıdaki (c) bendinde anılan ankete cevaben Komisyona sunulan her bilgiyi içerir.

(h) Komisyon, Hükûmetleri, bu belgeye ilişkin yorumlarını makul bir süre içerisinde bildirmeye davet eder.

(i) Raportör ve bu maksatla atanmış üyeler, söz konusu yorumları göz önünde bulundurarak taslağı yeniden değerlendirir ve bir nihai taslak ve açıklayıcı rapor hazırlayarak Komisyon tarafından değerlendirilmek ve kabul edilmek üzere sunar.

(j) Komisyon, bu şekilde kabul edilmiş taslağı tavsiyeleriyle birlikte Genel Sekreter kanalıyla Genel Kurula sunar.

Madde 17

1. Komisyon, ayrıca Birleşmiş Milletler Üyeleri, Genel Kurul dışındaki Birleşmiş Milletler ana organları, uzmanlık örgütleri veya uluslararası hukukun tedricî gelişimi ve tedvinini teşvik etmek için hükûmetlerarası anlaşmalarla kurulmuş resmî kurumlarca sunulan veya bu maksatla Genel Sekreter tarafından kendisine iletilen çok taraflı sözleşme tekliflerini ve taslaklarını değerlendirir.

2. Komisyonun söz konusu tekliflerin veya taslakların çalışılmasını uygun gördüğü durumlarda, ana hatlarıyla aşağıdaki usul izlenir:

(a) Komisyon bir iş planı tertip eder, söz konusu teklifleri ve taslakları çalışır ve bunları aynı konudaki diğer teklifleri ve taslakları karşılaştırır.

(b) Komisyon, Birleşmiş Milletlerin tüm Üyelerine ve konuyla ilgisi bulunan yukarıda sözü geçen organlara, uzmanlık örgütlerine ve resmî kurumlara bir anket gönderir ve makul bir süre içerisinde görüşlerini iletmeye davet eder.

(c) Komisyon raporunu ve tavsiyelerini Genel Kurula sunar. Öncesinde, eğer uygun görürse, teklifi veya taslağı sunmuş olan organ veya kuruma geçici bir ara rapor hazırlayabilir.

(d) Eğer Genel Kurul Komisyonu önerilmiş plana uygun biçimde çalışmaya devam etmeye davet ederse, yukarıda 16. maddede belirtilen usul uygulanır. Bununla birlikte, o maddenin (c) bendinde atıf yapılan ankete gerek kalmayabilir.

ULUSLARARASI HUKUKUN TEDVİNİ

Madde 18

1. Komisyon, tedvine uygun başlıkları seçebilmek için uluslararası hukukun tüm alanlarını hükûmetler kaynaklı olmasına bakmaksızın mevcut taslakları göz önünde bulundurarak tarar.

2. Komisyon belirli bir başlığın tedvininin gerekli veya istenilir olduğunu değerlendirdiğinde Genel Kurula tavsiyelerini sunar.

3. Komisyon herhangi bir konuyla ilgilenirken Genel Kurulun taleplerine öncelik verir.

Madde 19

1. Komisyon her bir duruma uygun bir iş planı benimser.

2. Komisyon, Genel Sekreter kanalıyla Hükûmetlere; kanunların, kararnamelerin, yargı kararlarının, andlaşmaların, diplomatik yazışmaların ve çalışılan başlıkla bağlantılı ve Komisyonun gerekli gördüğü diğer belgelerin metinlerini sağlamak üzere ayrıntılı bir talep yöneltir.

Madde 20

Komisyon taslaklarını maddeler biçiminde hazırlar ve aşağıdakileri içeren bir şerhle birlikte Genel Kurula sunar:

(a) Emsallerin yeterli biçimde sunumu ve andlaşmaları, yargı kararlarını ve öğretiyi de kapsayan ilgili her türlü diğer veriyi

(b) Şunları tanımlayan sonuçları:

(i) Devlet uygulamalarında ve öğretilerde her bir noktaya ilişkin uzlaşının ölçüsünü;

(ii) Farklı çözümler lehine ileri sürülen savlarla birlikte mevcut görüş ayrılıklarını ve anlaşmazlıkları.

Madde 21

1. Komisyon bir taslağın tatminkâr olduğunu değerlendirdiğinde, Genel Sekreterden onu bir Komisyon belgesi olarak yayımlamasını ister. Sekreterlik, bu belgeye Komisyon tarafından uygun olduğu değerlendirilen açıklamaların ve destekleyici materyal de dahil olmak üzere gereken tüm aleniyeti sağlar. Söz konusu yayım, 19. maddeye göre Hükûmetlerce Komisyona sağlanmış her bilgiyi içerir. Komisyon danışılan herhangi bir bilimsel kuruluşun veya uzmanın görüşlerinin yayıma dâhil edilip edilmeyeceğine karar verir.

2. Komisyon Hükûmetlerden makul bir süre içerisinde bu belgeye dair yorumlarını sunmasını ister.

Madde 22

Söz konusu yorumları da değerlendirerek Komisyon, bir nihai taslak ve açıklayıcı raporu tavsiyeleriyle birlikte Genel Sekreter kanalıyla Genel Kurula sunar.

Madde 23

1. Komisyon, Genel Kurula şunları tavsiye edebilir:

- (a) Hâlihazırda yayımlanmış olan rapora dair herhangi bir eylemde bulunmamayı;
- (b) Bir [Genel Kurul] kararıyla raporu kayıt altına almayı veya benimsemeyi;
- (c) Bir sözleşme akdedilmesi amacıyla taslağı Üyelere tavsiye etmeyi;
- (d) Bir sözleşme akdedilmesi için bir konferans toplamayı.

2. Genel Kurul uygun gördüğü herhangi bir zamanda taslakları yeniden değerlendirmek veya yeniden düzenlemek üzere Komisyona tekrar havale edebilir.

Madde 24

Komisyon, uluslararası teamül hukukunun kanıtlarına daha kolay ulaşılabilmesini sağlayacak Devlet uygulamalarına ilişkin belgelerin ve ulusal ile uluslararası mahkemelerin uluslararası hukuk konusundaki kararlarının derlenmesi ve yayımlanması gibi yolları ve yöntemleri değerlendirir ve bu konuya dair Genel Kurula bir rapor hazırlar.

BÖLÜM III

DİĞER KURULUŞLARLA İŞ BİRLİĞİ

Madde 25

1. Komisyon, gerekli gördüğü durumlarda, Birleşmiş Milletlerin herhangi bir organına bu organın yetkisine giren herhangi bir konuda danışabilir.

2. Genel Sekreter tarafından Hükûmetlere gönderilen tüm Komisyon belgeleri ilgisi bulunan söz konusu Birleşmiş Milletler organlarına da gönderilir. Bu organlar Komisyona her türlü bilgiyi sağlayabileceği gibi önerilerde de bulunabilir.

Madde 26

1. Komisyon, işlevlerini yerine getirmede böyle bir usulün yardımcı olacağına inanıyorsa, görevlendirildiği herhangi bir konuda resmî veya gayriresmî herhangi bir ulusal veya uluslararası örgüte danışabilir.

2. Genel Sekreter, Komisyon belgelerinin dağıtımını için, Komisyona danıştıktan sonra, uluslararası hukuk konularıyla ilgilenen ulusal ve uluslararası örgütlerin bir listesini hazırlar. Genel Sekreter her bir Birleşmiş Milletler Üyesinin en az bir ulusal örgütünü bu listeye dâhil etmeye gayret eder.

3. Bu maddenin hükümlerinin uygulanmasında, Komisyon ve Genel Sekreter, Genel Kurul ve Birleşmiş Milletlerin diğer ana organlarının Franco İspanyası'yla ilişkilere dair kararlarına uygun davranır ve Naziler ve Faşistlerle birlikte çalışmış örgütleri hem listeden hariç tutar ve hem de bunlara danışmaz.

4. Komisyonun uluslararası hukukun tedvinini amaç edinmiş, Pan-Amerikan Birliği gibi, hükümetlerarası örgütlere danışmasının uygun olduğu tanınmıştır.